

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Iva Ulmannová

**Putinova „válka proti terorismu“ a ruská
společnost**

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Iva Ulmannová**

Vedoucí práce: **PhDr. Slavomír Horák Ph.D.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: 2009

Hodnocení:

Bibliografický záznam

ULMANNOVÁ, Iva. Putinova „válka proti terorismu“ a ruská společnost. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce PhDr. Slavomír Horák Ph.D.

Anotace

Bakalářská práce *Putinova „válka proti terorismu“ a ruská společnost* se zabývá metodami kremelské propagandy, které měly během druhé čečenské války (eufemisticky nazvané „válka proti terorismu“) za cíl zajistit tomuto konfliktu podporu v ruské společnosti. Dále se zabývá přesahem této informační politiky na omezení nezávislosti médií a svobody tisku na celostátní úrovni. Nakonec zhodnotí dopad tohoto vývoje na postoje ruské veřejnosti.

Annotation

Bachelor thesis *Putin's „War on Terrorism“ and Russian Society* is focusing on methods Kremlin's propaganda, which were designed during The Second Chechen War (euphemistically called “war on terrorism”) to ensure popular support for this conflict. This is closely related to subsequent restrictions of media freedom, which Kremlin imposed on a state level. Finally the influence on a public opinion is examined.

Klíčová slova

Informační válka, druhá čečenská válka, válka proti terorismu, Vladimir Putin, svoboda tisku

Keywords

Information war, Second Chechen War, war on terrorism, Vladimir Putin, media freedom

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v depozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze dne 22. května. 2009

Iva Ulmannová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Slavomíru Horákovi Ph.D. a PhDr. Emilu Souleimanovi Ph.D. za rady a odbornou pomoc. Také bych ráda poděkovala své rodině za zásadní psychickou podporu.

Obsah

OBSAH	6
1. ÚVOD	7
1.1 PŘEDSTAVENÍ TÉMATU	7
1.2 STRUKTURA PRÁCE A UŽŠÍ VYMEZENÍ TÉMATU	9
1.3 UŽŠÍ VYMEZENÍ TÉMATU	10
1.3 METODOLOGIE A VÝCHOZÍ LITERATURA	10
2. DRUHÁ ČEČENSKÁ VÁLKA V RÉTORICE KREMLU	12
2.1 CESTA K VÁLCE	12
2.2 „PROTITERORISTICKÁ OPERACE“ A „VÁLKA PROTI GLOBÁLNÍMU TERORISMU“	12
3. VLÁDNÍ INFORMAČNÍ POLITIKA A DRUHÁ ČEČENSKÁ VÁLKA	16
3.1 INFORMAČNĚ-PROPAGANDISTICKÉ ORGÁNY - STRATEGIE SPOLUPRÁCE S MASMÉDII	16
3.2 MEDIÁLNÍ OBRAZ „PROTITERORISTICKÉ OPERACE“ NA POČÁTKU KONFLIKTU	18
3.3 VÁLKA SE PROTAHUJE - STRATEGIE PROTI ALTERNATIVNÍMU ZPRAVODAJSTVÍ	18
3.4 NOVÁ AKREDITAČNÍ PRAVIDLA A ZÁSADY PROTI NEZÁVISLÝM NOVINÁŘŮM	19
4. ČEČENSKÁ VÁLKA A OMEZENÍ SVOBODY TISKU NA CELOSTÁTNÍ ÚROVNI	22
4.1 ZÁSADY PROTI NEZÁVISLÝM MÉDIÍM	22
4.2 LEGISLATIVA A MEDIÁLNÍ „BOJ A PROTI TERORISMU“	28
4.3 AUTOCENZURA	29
5. POSTOJE RUSKÉ VEŘEJNOSTI K DRUHÉ ČEČENSKÉ VÁLCE	31
5.1 PRVNÍ FÁZE KONFLIKTU A JEJÍ VLIV NA PREZIDENTSKÉ VOLBY	31
5.2 KONFLIKT SE ZAČÍNÁ PROTAHOVAT	32
6. ZÁVĚR	36
6. POUŽITÁ LITERATURA	38
6.1 PRIMÁRNÍ ZDROJE:	38
6.2 SEKUNDÁRNÍ LITERATURA:	38
RESUMÉ	44
SUMMARY	44

Napoleon sleduje vojenskou přehlídku na Rudém náměstí a posteskne si: „Kdybych měl tanky jako máte vy, neprohrál bych tehdy u Waterloo.“

Brežněv stojící vedle něj odvětlí: „Kdybyste měl noviny jaké máme my, nikdo by nevěděl, že jste tehdy prohrál u Waterloo.“¹

(starý vtíp ze sovětských dob)

1. Úvod

1.1 Představení tématu

Historie konfliktu mezi Rusy a Čečenci se píše již přes dvě staletí. Jeho poslední etapa začala při rozpadu Sovětského svazu, kdy se Čečenci domáhali nezávislé státnosti. První čečenská válka skončila porážkou Moskvy a velkým fiaskem pro Jelcina a jeho popularitu v Rusku i v zahraničí. Jelcin byl k uzavření míru nakonec donucen veřejným míněním ruské společnosti, která s pokračováním konfliktu nesouhlasila a svůj nesouhlas dávala důrazně najevo. Podle svých poradců neměl jinou šanci, jak dosáhnout znovuzvolení prezidentem ve volbách v roce 1996.

O necelé čtyři roky později se naopak druhá čečenská válka stala „odrazovým můstkem“ Vladimira Putina do čela Ruské federace. Důvodů pro tak rozdílné přijetí konfliktu ruskou společností byla celá řada. Mezi nejčastěji zmiňované patří například rozhořčení nad meziválečným vývojem v Čečenské republice, reakce na Kosovskou krizi a vojenský zásah NATO na území nezávislé Jugoslávie nebo roztrpčení z neúspěchu liberálních ekonomických reforem. Ačkoli i druhá válka během dvou let ztratila podporu společnosti, Putin za její rozpoutání nenesl v očích veřejnosti faktickou zodpovědnost. Jeho popularita, kterou na přelomu let 1999/2000 vybudoval na slibu nastolit během několika týdnů pořádek v čečenské „teroristické enklávě“, neutrpěla, ani když po čtyřech letech konfliktu v Čečensku stále probíhala válka.

Vztah druhé čečenské války a ruské společnosti však dalece přesahuje míru její podpory u veřejnosti či popularity prezidenta. Putinovi se například povedlo využít nekončící „války proti terorismu“ k recentralizaci státu či zásadnímu zvýšení vlivu Ruska v mezinárodní politice. Základním předpokladem tohoto využití však bylo zajistit „spolupráci“ médií a přesvědčit veřejnost, že silové řešení je nevyhnutelné a neexistuje jiná možnost, jak zajistit

---

¹ Citováno podle KAGARLITSKY, Boris. Propaganda Gives Military Pyrrhic Victory in Chechnya. The Moscow Times. 22.3.2000. Dostupný z: <http://128.100.171.10/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=85&mode=thread&order=0&thold=0> [cit. 10.4.2009].

perspektivní bezpečnost obyvatel Ruska. Proto se tato práce bude zabývat metodami vládní informační politiky týkající se druhé čečenské války, jejím vlivem na svobodu tisku v Rusku a následným dopadem na ruskou veřejnost.

1.2 Struktura práce a užší vymezení tématu

První část práce jen velmi stručně naznačí počáteční impuls k zahájení druhé čečenské války. Blíže se zaměří na teoretický aspekt pojmenování tohoto konfliktu jako „protiteroristická operace“.

Další dvě části jsou věnovány ruským médiím. První je soustředěna na mediální politiku formující přímo zpravodajství z Čečenska. V druhé části se pak zaměřím na přesah vládní informační politiky na celostátní úroveň s opětovným důrazem na vztah k čečenskému konfliktu. V každé z částí se soustředím hlavně na jeden konkrétní příklad (aféra Babickij a NTV), na kterém demonstрую i reakci ruské společnosti, jejíž rozbor bude jedním z východisek pro třetí část.

První část je vnitřně členěná podle logiky kremelské strategie - poskytnout (zmanipulované) informace a zabránit novinářům získávat informace alternativní. Tato logika pak do jisté míry reflektuje i chronologický vývoj, neboť s postupným protahováním konfliktu začalo opadat i „válečné nadšení“ novinářů. Zároveň blížící se volby motivovaly některá média ke kritičtějšímu zpravodajství o situaci v Čečensku. V této fázi se ujímá koordinace mediální politiky Jastržembskij a strategie informační politiky se začíná více soustřeďovat na znemožnění přístupu novinářů bez akreditace – a tedy bez kontroly - do bojových oblastí.

V druhé části se zaměřím na omezení médií na celostátní úrovni. Tato část se již netýká výlučně čečenského konfliktu, ale je s ním úzce spojená. Naprosto zamezit „úniku“ informací z čečenské fronty samozřejmě nelze. Zvláště díky povaze čečenského konfliktu, který se přesouval i mimo území Čečenska. Omezení celostátních médií pak bylo účelné jak pro udržení žádané informační linie týkající se války, tak pro zajištění příznivého zpravodajství týkajícího se dalších politických otázek. Kapitola bude opět členěna tématicky, ale oproti té první se však zaobírá blíže konkrétními případy, které výrazně souvisely s „válkou proti terorismu“, jelikož obecná analýza by musela být buď příliš povrchní, nebo velmi rozsáhlá.

Poslední část, která je věnovaná reakci veřejnosti na válku a její mediální prezentaci, je úzce vymezena vztahem mezi oficiálním obrazem války, mediální politikou Kremlu a podporou války veřejností. V této části kladu větší důraz na chronologické členění, neboť časový aspekt „nekončící války“ hraje zásadní roli v postoji společnosti k válce a jeho vývoji.

Jako mezník kapitol jsem stanovila březen 2000, období ve kterém kulminovala podpora válce a zároveň byl „úřadující prezident Putin“ zvolen „prezidentem Putinem“.

1.3 Užší vymezení tématu

Kvůli omezenému rozsahu a snaze se zaměřit co nejúžeji na vztahy těchto tří oblastí jsem se rozhodla nezabývat se některými tématy, která jsou pro dané otázky bezpochyby také relevantní, ale nepovažuji je za rozhodující.

Zcela tak opomímím například informační válku v internetové sféře, která byla významným nástrojem čečenské propagandy, jež se ruská strana opakovaně snažila omezit. Pro moji práci však není natolik zásadní, neboť internetové zpravodajství mělo v daném období ještě menší vliv než dnes.

Dalším tématem, které by bylo více relevantní je vliv války na nárůst xenofobie v ruské společnosti. Toto téma je však příliš komplexní a otázku podpory války a vymezenou tematiku značně přesahuje, proto jsem se jej rozhodla vzhledem k požadovanému rozsahu práce vynechat.

Časově je téma vymezeno srpnem 1999 (invazí do Dagestánu a nástupem premiéra Putina) až zářím 2004 (Beslanskou tragédií). Důraz je však kladen na analýzu problému a ne na zahrnutí všech relevantních příkladů v daném období. Proto se například nezabývá případy jako zadržení novinářky Anny Politkovské v Čečensku v únoru 2001 či bránění práci novinářů v průběhu Beslanské krize, které schematicky odpovídají příkladu zadržení Babického podrobně rozebraného v kapitole 3.4.

1.3 Metodologie a výchozí literatura

Přestože název práce referuje přímo k osobě Vladimira Putina, nebudu se snažit o analýzu jeho osobního vlivu, ale zaměřím se obecně na jeho administrativu. Posoudit roli Putina v rozhodovacím procesu by bylo jistě zajímavé téma, ale pro tuto práci není klíčové. Až na výjimky pak ani nerozlišuji, jestli například vláda nejednala na nátlak vedení bezpečnostních složek, jejichž vliv v tomto období výrazně stoupal, nebo jiných politických „lobby“. Termíny „kremelská politika“, „vládní politika“ či „Putinova“ politika tak ze stylistických důvodů používám do určité míry homogenně.

Vzhledem k povaze tématu a nedostatku přístupných pramenů jsem vycházela především ze sekundárních zdrojů. K řadě zpracovávaných témat navíc nejsou přístupné jiné než spekulativní materiály. To se týká především pozadí politického tlaku na média. Z toho důvodu jsem se při výběru základní literatury zaměřila především na respektované odborníky, kteří se v názorech na základní teze práce většinou shodují. Rozdílná interpretace pak často reflektuje spíše jen rozdílný úhel pohledu než zásadní nesrovnalosti.

Mezi literaturou nejpřínosnější pro komplexní pochopení problematiky, bych zmínila knihu Emila Souleimanova – Konflikt v Čečensku. Ta se sice zaměřuje hlavně na samotný konflikt, ale částečně se věnuje i dopadu války na ruskou společnost. Pro moji práci, byla tato monografie přínosná především velkým důrazem na přesnost údajů a výrazným oddělením faktů od spekulací. Důkladnou faktografií a teoretickými koncepcemi se vyznačuje i argumentačně zaměřené dílo Johna Hughese – Chechnya: From Nationalism to Jihad. Jak samotný název napovídá, Hughes se v něm zaměřuje na postupnou radikalizaci čečenských separatistů od rozpadu Sovětského Svazu, který je klíčový pro pochopení vztahu terorismu a čečenského odboje. Teoretickým konceptem „války proti terorismu“ v ruském prostředí se velmi důkladně zabývá i John Russell. Problematice ruských médií se velmi podrobně věnuje Olesja Kolcová, jejíž kniha obsahuje i příkladovou studii zaměřenou na porovnání ruského zpravodajství během první a druhé čečenské války. Velmi významným zdrojem pro mě byly práce Emila Paina, bývalého Jelcinova poradce a předního odborníka na etno-politologické vztahy. Jeho práce se vyznačují odvážně přímočarými argumenty, které může podložit osobní zkušeností s kremelským rozhodovacím procesem.

2. Druhá čečenská válka v rétorice Kremle²

2.1 Cesta k válce

Začátkem srpna 1999 se na titulní stránky opět dostala situace na severním Kavkaze. Přibližně patnáct set wahhábistických bojovníků v čele s Šámilem Basajevem překročilo dagestánsko- čečenskou hranici a po obsazení několika (wahhabitských) vesnic vyhlásilo „nezávislý Islámský stát Dagestán“³ a pokračovalo v tažení do Dagestánského vnitrozemí s cílem jej „osvobodit“. Islamistickým „osvoboditelům“ se však nepostavila jen pomalu reagující federální armáda, ale velmi intenzivně i dagestánská domobrana.

Čtvrtého září zažil Dagestán další šok - v Bujnaksku explodoval obytný dům, v jehož troskách zemřelo 62 obyvatel a dalších 174 bylo zraněno. Během dvou týdnů vybuchly další dva obytné domy v Moskvě a jeden ve Volgodonsku. V troskách zemřelo dohromady kolem 300 lidí. Z útoků byli okamžitě obviněni čečenští teroristé, kteří se podle nového premiéra Vladimíra Putina mstili za odražení útoku na Dagestán.⁴

Ačkoli nebyly předloženy žádné důkazy o údajné „čečenské stopě“, šokovaná společnost ji nekriticky přijala a žádala rezolutní reakci. Tu ji nabídl právě Putin, který byl již pátým Jelcinovým předsedou vlády během posledního roku a půl. Zpočátku nevýrazný politik se rozhodně postavil do čela protiteroristické operace, která měla ztrestat „čečenské teroristy“ a zabránit dalším útokům.

2.2 „Protiteroristická operace“ a „válka proti globálnímu terorismu“

Druhá čečenská válka byla po celou dobu svého trvání oficiálně „protiteroristickou operací“, nasazení armádních jednotek tedy mělo oporu ve federálním zákonu o boji proti terorismu z roku 1998. Na rozdíl od války první, „operace za obnovení ústavního pořádku“, tak bez souhlasu dumy naplnila zákonné požadavky na použití síly. Daleko významnější však byl politický význam tohoto určení.

Kreml v prvních měsících konfliktu nepřipouštěl, že se bude jednat o operaci s cílem získání kontroly nad celým územím Čečenska. Ještě 30. září 1999 Putin na otázku -

---

² Putin ohlásil úspěšné završení protiteroristické operaci poprvé v únoru 2000 po dobytí Grozného. Podobná prohlášení učinil například i začátkem roku 2003 a 2006. Zvláštní bezpečnostní režim „protiteroristické operace“ byl zrušen až 16. dubna 2009. Neexistuje však jednotný názor, do kdy měl konflikt válečný charakter, pro který byl označován jako „druhá čečenská válka“. Tato práce se však zabývá pouze obdobím do září 2004, kdy se valná většina odborníků shodovala, že na Severním Kavkaze stále probíhá válečný konflikt.

³ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt v Čečensku*. Praha: Eulex Bohemia. 2007. s. 208

⁴ SAKWA, Richard. *Putin: Russia's choice*. London: Routledge, 2008. s. 21

„Slibujete, že se druhá čečenská válka nebude konat?“ – odpověděl jasně „Slibuji!“.⁵ Již na začátku prosince, kdy došlo k útoku na Grozný a v Čečensku bylo kolem 100 000 ruských vojáků⁶, bylo však jasné, že operace svým okamžitým nasazením naopak první čečenskou válku výrazně předčí. Přesto Moskva dál trvala na protiteroristickém charakteru operace.

Především, „válku proti teroristům“ je snazší zdůvodnit než válku proti Čečencům. Každý ji instinktivně chápe jako „vnucenou válku“, tedy svým způsobem „válku obranou“. V takovém případě nemá smysl počítat ztráty, protože stejně neexistuje jiná možnost než válku vyhrát. Tento aspekt teoreticky rozvinul Grenville Byford, který zdůrazňuje klíčový rozdíl mezi „válkami bojovanými proti vlastním jménům“ (nejtypičtěji proti nějaké zemi) a „válkami proti jménům obecným“ (například chudobě, zločinu nebo terorismu). Pokud je protivníkem země nebo i konkrétní politická skupina, může být poražena a donucena k podepsání mírové dohody. Takový výsledek však není možný, pokud bojujete proti „jménům obecným“ jako je zločin nebo terorismus.⁷ Zatímco nekončící útočné války obyčejně zvednou výraznou vlnu odporu proti válce ve veřejnosti, tak jako tomu bylo v Rusku během první čečenské války, v případě boje proti terorismu nebo zločinu stačí k uspokojení veřejnosti samotný boj, popřípadě dílčí úspěchy. Vzhledem ke kremelské kontrole médií, které se podrobně věnuje další část práce, zveřejnění podobných úspěchů nebylo obtížné a cena, která byla za tyto úspěchy zaplácena, byla zamlčena.

Z tohoto důvodu také Putin zásadně odmítal vyjednávat s Aslanem Maschadovem, legitimně zvoleným prezidentem Čečenska, kterého Putin označil za teroristu.⁸ Tento argument byl podle řady odborníků zásadní překážkou jakýchkoli mírových vyjednávání. Přestože se Maschadov opakovaně vyjadřoval proti použití teroristických metod Basájevem, Kreml tyto výroky označoval za „zástěrku“ kryjící skutečnou pozici Maschadova.⁹

Dalším charakteristickým rysem Putinovy rétoriky je důraz na mezinárodní aspekt „teroristické enklávy“ v Čečensku. Moskva od začátku druhé čečenské války kladla důraz jak na cizorodý charakter wahhábistické ideologie, tak na napojení místních bojovníků na

⁵ Citováno podle SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 242

⁶ Podle oficiálních informací bylo v Čečensku 91 000 vojáků ministerstva obrany a vnitra, v těchto údajích ovšem chyběly počty „sezónních“ jednotek ministerstva vnitra (SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 231)

⁷ Podle Citace Grenvilla Byforda, „The Wrong War“ z RUSSELL, John. *A War by Any Other Name: Chechnya, 11 September and the War Against Terrorism*. In SAKWA, Richard. *Chechnya From Past to Future*. London: Anthem Press, 2005, s. 240

⁸ Aslan Maschadov byl zvolen s 59,3% hlasů ve volbách roku 1997, před druhým Basájevem s 23,5%. Přes určité nedostatky, tyto volby se jako první a poslední volby v Čečensku blížily normám OBSE. HUGHES, John. *Chechnya: From Nationalism to Jihad*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007. s. 95

⁹ K politickým postojům Maschadova i Basájeva i jejich vzájemném vztahu viz HUGHES, John. *Chechnya*. s. 94-127

mezinárodní islamistické teroristické sítě – především pak na působení „arabských“ bojovníků a finanční podporu. Slovy Souleimanova „(...) nepřátelé ruské jednotky jsou nyní již nikoli čečenští separatisté, (jak bylo převážně vnímáno za První války), ale celosvětoví islamističtí teroristé, kterým jde nikoli o svobodu vlasti, ale o jakýsi *globální džihád* s cílem vybudování islámského chalífátu, popřípadě o materiální prospěch či sadistické zadostiučinění.“¹⁰

Primárním cílem této politiky byla diskreditace čečenských separatistů, (které média během první války prezentovala jako „hrdinné bojovníky za svobodu“), zdůrazňováním cizorodého charakteru odbojového hnutí.

Charakteristickým je v tomto směru hlavní Putinův projev po obsazení školy v Beslanu teroristy. Motiv tohoto činu byl jasně definován požadavky teroristů, které obsahovaly body:¹¹

- a) V. Putin podepíše výnos o stažení ruských vojsk z Čečenska a ukončení války,
- b) Čečensko se jako samostatný stát připojí k SNS,
- c) Čečensko zůstane v rublové zóně,
- d) do Čečenska vstoupí mezinárodní mírové sbory a pozorovatelé.¹¹

V Putinově projevu, který pronesl třetí den po obsazení školy, však nebyla žádná zmínka o Čečensku nebo požadavku ukončení války, jejíž trvání Kreml popíral. Čin byl prezentován jako „(...) přímá intervence mezinárodního terorismu proti Rusku. Toto je absolutní krutá a totální válka, která si znova a znova vybírá životy našich spoluobčanů.“ Souhlasně s Byfordovou definicí „války proti obecnému jménu“ Putin pokračoval: „Světová zkušenost nám bohužel ukazuje, že takové války nekončí rychle.“¹² Ačkoli teroristé slíbili propuštění rukojmích, jakmile média oznámí podepsání výnosu o ukončení operací, Putin zdůrazňoval defenzivní charakter „války proti terorismu“: „Toto není výzva prezidentovi, parlamentu nebo vládě. Toto je výzva celému Rusku, našemu všemu lidu. Naše země je pod útokem.“¹³

Tato rétorika získala novou dimenzi po zářijových útocích v New Yorku a Washingtonu, které v očích ruské veřejnosti potvrdily Putinova varování o „formování fundamentalistické internacionály, jakési klenby nestability rozpínající se od Kosova po

¹⁰ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 405

¹¹ Ibid. s. 368-369

¹² Adress by President Vladimir Putin předneseného 4.9.2004.

Dostupný z : <http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2004/09/04/1958_type82912_76332.shtml> [cit. 11.5.2009]

¹³ Ibid.

Filipíny“.¹⁴ Přestože 11. září znamenalo změnu odezvy na čečenský konflikt především v mezinárodních vztazích, je důležité tento moment alespoň zmínit, neboť tato změna zahraničně-politické orientace Moskvy se odrazila i v podpoře Putina 11. září v Rusku prezentoval jako „globální Čečensko“.¹⁵

---

¹⁴ RUSSELL, John. Chechnya – Russia's 'War on Terror'. London, New York: Routledge, 2007. s. 98

¹⁵ O'LOUGHLIN, J. O'TUATHAIL G., KOLOSSOV, V: A 'Risky Westward Turn'? Putin's 9-11 Script and Ordinary Russians, *Europe-Asia Studies*. 2004, vol. 56, no.1, s. 7

3. Vládní informační politika a druhá čečenská válka

Systematická kontrola zpravodajství o „protiteroristické operaci“ na severním Kavkaze byla jednou z Putinových priorit již od začátku konfliktu. Jeho prudce narůstající popularita byla velmi úzce spojená s podporou války a její udržení tak bylo pro Putinovo zvolení prezidentem klíčové. Během první čečenské války navíc sehrála média zásadní úlohu ve formování protiválečného naladění společnosti, které nakonec donutilo Jelcina k uzavření míru.

V prvních měsících bylo zpravodajství valné většiny médií „protiteroristické operaci“ nakloněné. Hlavním důvodem pro tento obrat oproti první válce byla „protičečenská“ nálada celé společnosti, vyvolaná invazí do Dagestánu a především „teroristických“ výbuchů obytných domů v ruských městech. Z „obětí ruského imperialismu“, kterými byli čečenští „ušlechtilí bojovníci za svobodu vlasti“ pro mnohé ruské novináře před 3 lety, se tak stali „teroristé“ útočící na spící Rusy. Z obětí se stali agresory.

Dalším, čím si Čečenci odcizili ruská média, byly časté únosy civilistů různými čečenskými skupinami, mezi kterými bylo i několik novinářů. Nejznámějším byl případ reportérky NTV Jeleny Masjuk, která byla unesena společně s dvěma kolegy. Populární novinářka, která se proslavila svými pročečenskými reportážemi z prvního konfliktu, byla propuštěna až po 3 měsících a zaplacení 2 milionů dolarů výkupného. „Znám řadu novinářů, kteří často cestovali do Čečenska během první války. Ale po všech těch únosech a hlavně po únosu Masjuk tam jezdí jen málo novinářů, protože to nahání strach. Vědí, že musí poskytnout úplný pohled, ale zahrnuje to příliš mnoho rizik.“¹⁶ Vyjádřila se Ludmila Telen, zástupkyně šéfredaktora Moscow News. Zásadní vliv na udržení této podpory médií však měla nová informační politika Kremlu.

3.1 Informačně-propagandistické orgány - strategie spolupráce s masmédií

V této situaci se dočkalo velkého ohlasu Ruské informační středisko (RIC, Rosinfocentr) založené Putinovým nařízením již čtvrtý den po zahájení operace. Podle Putina bylo jeho „hlavním úkolem RIC objektivní, věrohodné a operativní vysvětlování událostí na

---

¹⁶ Citováno podle HOFFMAN, David. War Reports Limited on Russian TV. Washington Post Foreign Service. 10.10.1999. Dostupný z: <<http://128.100.171.10/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=81&mode=thread&order=0&thold=0>> [cit. 13.4.2009].

Severním Kavkaze.¹⁷ Středisko, v jehož čele stál Michail Mergelov, spravovalo také internetový portál (www.infocentre.ru), který denně dodával novinářům zprávy o aktuálním vývoji operací v Čečensku, prohlášení armádních a politických představitelů, odborné analýzy, mapy i knihy o konfliktu. Novinářům akreditovaným v Čečensku byl poskytován ozbrojený doprovod a doprava do bojových zón.¹⁸

Tento přístup znamenal od začátku konfliktu naprosto zásadní změnou oproti situaci během první války, kdy politické vedení nevěnovalo informační kampani dostatek pozornosti a generálové, zvyklí na krytí sovětskou propagandou, se kontaktu s novináři co nejvíce vyhýbali. Novináři pak byli odkázáni na informace z druhé strany.¹⁹ Vzhledem k naprostému nedostatku informací z oficiálních zdrojů se státní média, která dobrovolně podporovala Jelcina, nacházela ve velmi složité situaci, když se snažila podat válku v provládním duchu.²⁰ Objektivita informací, které RIC podávalo byla značně sporná. Zprávy evidentně zlehčovaly ztráty ruských vojáků a téměř vždy popřely zprávy o civilních obětech kampaně. Novináři také dostali „slovníček“ výrazů, které měli ve svých reportážích o „protiteroristické operaci“ použít. V rámci „vysvětlování konfliktu“ RIC také vydávalo záběry z první války Čečenců mučících a vraždících ruské vojáky.²¹

Značně problematický byl i systém akreditací v Čečensku. Novinářům se zvláštní akreditací pro práci v Čečensku sice byla poskytována ochrana a mohli se zúčastnit organizovaných výjezdů do bojových oblastí, ale jejich doprovod zároveň určoval co mohou vidět. Anna Šargorodskaja, ředitelka Ruského národního tiskového institutu, poznamenala, že vláda „aktivně používá starou, nechvalně známou metodu- uzurpuje si právo rozhodnout, co bychom měli vědět a co ne. Jak to bývalo v sovětských dobách.“²²

Práce novinářů bez akreditace sice až do února 2000 nebyla teoreticky protiprávní, federální orgány si ji přesto vynucovali. Žurnalistům, kteří se vyhýbali spolupráci s RIC, často připadalo, že ruské jednotky nepátrají jen po „banditech“, ale také po „videokazetách, poznámkových blocích a novinářích bez dozoru.“²³

¹⁷ Citováno podle SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 257

¹⁸ THOMAS, Timothy L. *Information Warfare in the Second (1999-Present) Chechen War: Motivator for Military Reform?*. In *Russian Military Reform 1992-2002*. London: Frank Cast Publishers, 2003, s. 117-118

¹⁹ Čečenská separatistická vláda s Movladi Udugovem na postu ministra informací si naopak dávala velmi záležet na svém mediálním obrazu a ruským novinářům poskytovala rozhovory, zvukové i obrazové záznamy a dopravu na místa bojů. Viz. KOLTSOVA, Olessia. *News media and power in Russia*. London, New York: Routledge, 2005. s. 210

²⁰ *Ibid.* s. 209

²¹ BELIN, Laura. *Politics and the mass media under Putin*. In ROSS, Cameron. *Russian politics under Putin*. Manchester, New York: Manchester University Press, 2004, s. 134

²² Citováno podle THOMAS, Timothy L.: *Manipulating*. s. 119

²³ *Ibid.* s.119

3.2 Mediální obraz „protiteroristické operace“ na počátku konfliktu

Množství informací, které nyní poskytovaly oficiální zdroje ruským novinářům společně s rizikem spojeným se získáváním vlastních informací a dále výše zmíněné protičečenské nálady, které panovaly i mezi novináři, způsobily, že v prvních týdnech „protiteroristické operace“ byla většina médií kremelské politiky nakloněná.

Podle Emila Paina byl zásadní rozdíl oproti první válce patrný už ze samotného vyznění zpráv: „Pryč je dřívější emocionální sklíčenost, pryč je zanícení nad ztrátami životů nevinných civilistů. Namísto toho dominují oficiální přehledy a suché zprávy o armádních vítězstvích. Používáním profesionálního vojenského žargonu ve svých zprávách, propůjčují novináři válce chuť každodennosti. A tak v Čečensku armáda *pracuje*. Letectvo nebombarduje a dělostřelectvo nepálí na města, ale raději, jak to prezentují novináři, *pracují na městech*. Raději než hovořit o *útoce* na Grozný, což má pro Rusy bolestivé asociace, je používán výraz *speciální operace* a *vyčištění*.“²⁴

Charakteristická byla změna postoje generálního ředitele NTV Olega Dobrojeva. Ten od začátku první čečenské války proklamoval, že jeho stanice „musí každý den vyvracet dezinformace přicházející z oficiálních zdrojů“. Hrdě upozorňoval, že NTV odvysílala záběry „stanu plněného mrtvými těly v ulicích Grozného“, zatímco oficiální prohlášení tvrdilo, že „žádná mrtvá těla v ulicích Grozného nejsou.“²⁵

Oproti tomu začátkem října 1999, tedy v prvních dnech po vstoupení ruské armády do Čečenska, Dobrojev proklamoval, že usnadnění přístupu k ruským důstojníkům a informacím se vztahy mezi armádou a médii se výrazně zlepšily. „Když vidíte všechno na vlastní oči, když vám generálové ministerstva obrany dávají aktuální informace, nepotřebujete se ptát nikoho dalšího na nic ptát.“²⁶

3.3 Válka se protahuje - strategie proti alternativnímu zpravodajství

V počáteční fázi konfliktu se tedy zdálo, že vláda informační strategii prvního konfliktu, tj. tajezení nepříznivých informací, nahradila novou strategií – a to poskytování informací příznivých. Během zimy 1999 se však ukázalo, že vláda pouze doplnila svoji

---

24 PAIN, Emil. The Second Chechen War: The Information Component. Military Review. 2000, s. 59-69.

25 HOFFMAN, David. War.

26 Ibid. Je třeba podotknout, že Dobrojev se takto vyjádřil pro oficiální noviny ministerstva obrany Krasnaja Zvezda. Je tedy možné, že entusiasmus, s kterým hodnotí novou armádní informační politiku, je této okolností do jisté míry přizpůsoben.

původní strategii – tajila nepříznivé informace a publikovala ty příznivé.²⁷ Koncem roku se navíc začalo ukazovat, že plánovaná blesková válka se nezdařila a válka se výrazně protáhne. V důsledku toho začala soukromá média zpochybňovat informace poskytované oficiálními zdroji a začínala se soustřeďovat na získání vlastních informací. Vzhledem k blížícím se volbám do státní dумы se navíc média podporující blok Lužkov-Primakov snažila zdiskreditovat politiku Putina, kterého podporovala nově založená strana Jednota. Kreml se tak začal více soustřeďovat na represivní omezení vůči novinářům sbírajícím v Čečensku informace nezávisle na RIC i proti médiím, která si je „dovolila“ odvyšlat.

V lednu 2000 byly založeny i další informačně-propagandistické orgány. Nejvýznamnějším byl Úřad prezidenta pomoci vedlý Sergejem Jastržemským,²⁸ jehož oficiálním posláním bylo koordinovat „informačně-politickou činnost federálních orgánů výkonné moci, které se účastní protiteroristických operací v Severokavkazském regionu Ruské federace a spolupráce s masmédií.“²⁹ Svoji představu o roli novinářů v současné situaci vyjádřil krátce po svém jmenování v rozhovoru pro Kommersant: „Když lid zmobilizuje svoje síly k vyřešení určitého úkolu vyplývají z toho povinnosti pro každého, včetně médií.“³⁰

Dalším bylo armádní informační středisko – Jediné informační centrum při Sjednoceném uskupení federálních sil v Čečensku, vedené zkušeným propagandistou generálplukovníkem V. Manilovem. Zároveň měla svoje informační centrum i FSB vedené generálem Alexandrem Zdanovičem a plukovníkem Iljou Šabalkinem.³¹

3.4 Nová akreditační pravidla a zásahy proti nezávislým novinářům

Jedním z prvních nařízení vydaných Jastržemským byla nová akreditační pravidla, která se vztahovala na všechny novináře pracující v Čečensku. Novináři mohli od února 2000 pořizovat obrazové záznamy v oblastech bojů nebo v místech, kde jsou vojenské základny či základny, pouze „pod ochranou a kontrolou zástupce silových struktur Ruské federace.“ Akreditovaní novináři navíc nesměli ani „nezávisle cestovat po Čečensku“.³² Novináři, kteří byli shledáni nespolehlivými, pak nemohli získat potřebnou akreditaci. Ta jim mohla být také

²⁷ Ibid. s. 220

²⁸ Sergej Jastržemskij byl bývalý Jelcinův tiskový mluvčí, který v roce 1998 přešel do opozice (Lužkovův tým)

²⁹ Citováno podle Do journalists have the right to work in Chechnya without accreditation? Moscow Media Law and Policy Center, březen 2000, dostupné z < http://www.medialaw.ru/e_pages/publications/comment.htm>

³⁰ Citováno podle BELIN, Laura. Political Bias and Self-Censorship in the Russian Media. In BROWN Archie. *Contemporary Russian Politics: A Reader*. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 337

³¹ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. 257

³² Citováno podle Do journalists have the right to work in Chechnya without accreditation?, Moscow Media Law and Policy Centre, březen 2000, dostupné z < http://www.medialaw.ru/e_pages/publications/comment.htm>

odebrána, pokud se bez dovození (a tedy i bez doprovodu) vypravili do válečné zóny. Civilistům pak byli slíbeny odměny za informace o novinářích, kteří si bez patřičného povolení dělali poznámky nebo natáčeli.³³ Jastržembskij také zpřísnil pravidla, kdy mohou být akreditovaní novináři dopraveni do bojových zón, která mohla být dále využita pro jejich omezování, jako například „když byl poslední rebel zabit nebo když bylo vhodné počasí pro létání“.³⁴

„Filtrace“ zahraničních novinářů někdy probíhala už při udělování víz. Ta byla zamítnuta řadě žurnalistů známým svými reportážemi z první čečenské války, mezi které patřili Carlotta Gall, André Glucksmann, Frank Hefling, Kricztina Satori. Jako osoba *non grata* byla z Ruska vyhoštěna i Petra Procházková, která se v Čečensku věnovala i humanitární činnosti.³⁵

Nejdále zašly federální orgány v případě Andreje Babického, reportéra ruské redakce Rádia svobodná Evropa/Rádia Svoboda (RFE/RL), který se proslavil již svými reportážemi z první čečenské války. Ten byl v polovině ledna zatčen na cestě z Grozného a držen federálními jednotkami ve filtračním táboře Černokozovo, kde byl několikrát zbit dozorcí a obviněn ze spolupráce se separatisty.

V prvních dvou týdnech Kreml popíral, že by věděli kam Babickij „zmizel“. Jastržembskij zároveň zdůrazňoval, že právě Babického obcházení federálních zdrojů jej dostalo do potíží; na otázku reportéra RFE/RL reagoval: „Zadržován federálními jednotkami? Nejsem si vědom takové informace. Víím o tom, že Babickij opustil Grozný a zmizel. Řekl bych, že toto je poučný případ, který nám musí pomoci najít správný vzorec spolupráce. Pan Babickij, k mé hluboké lítosti, neměl akreditaci k poskytování zpravodajství z vojenských linií na teritoriu Čečenské republiky.“³⁶ Přirozeně, jeho bezpečnost nebyla garantována nebo zajištěna a myslím, že je to příklad, který dokazuje, jak by se nemělo pracovat na teritoriu kde probíhají vojenské operace. Z naší strany, opakují, že budeme usilovat o zjištění, kde se váš kolega nalézá.“³⁷

Po dvou týdnech v ruském táboře byl vyměněn čečenskými bojovníky za dva zajaté ruské vojáky. Čečenci jej drželi téměř čtyři týdny a nakonec propustili v Dagestánu

---

³³ BELIN, Laura. Politics. s. 134

³⁴ THOMAS, Timothy. L.: Manipulating. s.120

³⁵ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 258

³⁶ Nová akreditační pravidla, podle kterých novináři nesměli bez místní akreditace v Čečensku působit začala platit až v únoru stejného roku. Již v době zadržení Babického však vládní i vojenské orgány tlačili na žurnalisty, aby pracovali pouze s místní akreditací a tedy ve spolupráci s místními informačními centry.

³⁷ NAEGELE, Jolyon. Russia: Missing Radio Liberty Reporter Feared Detained. Radio Free Europe/Radio Liberty. 31.1.2000. Dostupný z : <<http://www.rferl.org/content/article/1093401.html>> [cit. 13.5.2009].

s falešným pasem, za jehož držení byl následně zatčen místní policií. Po několika dnech ve vazbě byl propuštěn s podmínkou, že nesmí opustit Moskvu.

Přestože nakládání ruské strany s Babickým hned v několika oblastech zásadně porušovalo ruské i mezinárodní právo a šokovaná světová veřejnost od začátku požadovala jeho propuštění, ruské média se spíše než bezprecedentním postupem svých orgánů, zabývala „morálností“ Babického reportáží.³⁸

Kreml ospravedlňoval výměnu Babického s „nepřátelskou stranou“, která odporovala mimo jiné i Ženevské konvenci, tvrzením, že Babický se Čečencům, které sám podporoval, vydal dobrovolně. Podle generála Valerije Manilova nenesly vládní orgány, žádnou zodpovědnost za osud Babického, který byl podle něj propuštěn a dobrovolně vyměnil sebe za ruské zajatce.³⁹ Stejně tak Putin odmítl jakékoli pochybení: „Bylo to jeho vlastní rozhodnutí. Přešel k lidem, jejichž zájmům ve skutečnosti sloužil.“⁴⁰

I toto vysvětlení však mělo dvě základní trhliny. Babickij totiž souhlasil s předáním konkrétnímu čečenskému polnímu veliteli, Atgerijevovi. Když následně u předání zjistil, že zde chybí Atgerijev, výměnu odmítl. Přesto byl předán proti své vůli, což je i patrné z videozáznamu, který byl při předání pořízen FSB pro potvrzení Babického spolupráce s čečenskými separatisty.⁴¹ Později se navíc ukázalo, že čečenská skupina, které byl vydán je prokremelská. Podle Souleimanova měl záznam z předání pravděpodobně přesvědčit mezinárodní veřejnost, která hlasitě protestovala proti jeho zadržení, o jeho blízkých vazbách s čečenskými bojovníky.

Babickij byl dále vyšetřován na svobodě, ale kromě používání falešných dokladů, mu žádné ze vznesených obvinění nebylo prokázáno. S nejvyšší pravděpodobností bylo tedy jeho zadržení snahou umlčet nepohodlného novináře, který „rozhněval ruské generály svými očividnými svědectvími bombardování Čečenska“. Významné ztráty na životech civilistů zveřejnil dva dny před svým zmizením. Podle poslance protikremelského Jabloka, Vladimira Averčeva, nešlo o „zastřažování pouze jednoho konkrétního novináře, ale celé novinářské komunity, ukázkou toho, co se stane novinářům, kteří si dovolí zastávat nezávislý postoj“.⁴²

³⁸ VYHNÁLEK, Tomáš. Moc a média. Srovnání vývoje ruských médií za Jelcina a Putina. Diplomová práce. Praha: FSV UK, 2005. s. 62

³⁹ LAMBROSCINI, Sophie. Russia Caucasus: Russians Continue To Give Conflicting Information On Babitsky. Radio Free Europe/Radio Liberty. 24.2.2000. Dostupný z : <<http://www.rferl.org/content/article/1093366.html>> [cit. 10.5.2009].

⁴⁰ COALSON, Robert. Babitsky's „Crime“ and Punishment, *Committee to Protect Journalists*. 28.2.2000. Dostupný z : <<http://cpj.org/reports/2000/02/main.php>> [cit. 13.4.2009].

⁴¹ CASKIE, Susan. Russia: Babitsky Arrested In Dagestan. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 27.2.2000. Dostupný z : <<http://www.rferl.org/content/article/1093389.html>> [cit. 13.4.2009].

⁴² LAMBROSCINI, Sophie. Russia: Politicians React With Silence, Dismay To Babitsky. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 4.2.2000. Dostupný z :

4. Čečenská válka a omezení svobody tisku na celostátní úrovni

Kritický pohled, který se ke konci roku 1999 začal ve zpravodajství z Čečenska navracet, se dost výrazně lišil podle konkrétního média a ještě více podle jeho majitele. Analytik BBC Mulvey situaci začátkem ledna okomentoval slovy: „Podle toho, kterou televizi sledujete nebo které noviny čtete, ruské jednotky buď pokračují v neochvějně destrukci čečenských rebelů, nebo se stále více zabředávají.“⁴³

4.1 Zásahy proti nezávislým médiím

Výrazně nejkritičtější byla vedle liberálního deníku *Novaja Gazeta* především média ovládaná společností Media-Most oligarchy Vladimira Gusinského, do které patřily deníky *Segodnja*, týdeník *Itogi*, vydavatelství *Sem dnej*, rádio *Echo Moskvy* a především televize *NTV*. Ta byla z hlediska vlivu na veřejnost z celého koncernu zdaleka nejvýznamnější. V zemi, kde 90 % občanů považuje televizi za hlavní zdroj informací o politice, v té době působily jen tři stanice s celostátním pokrytím.⁴⁴ V *ORT* vlastnil stát většinu akcií, *RTR* vlastnil zcela a pouze *NTV* byla vládě zcela nezávislá.⁴⁵ Za svoji popularitu navíc vděčila především svému zpravodajství z první čečenské války, které z ní udělalo senzaci. *NTV* tehdy poskytla bezprecedentní zpravodajství o konfliktu, neboť prezentovala i pohled z tábora rebelů a utrpení civilistů. První čečenská válka se díky *NTV* stala první ruskou „televizní válkou.“ Maša Lipman, zástupce šéfredaktora oblíbeného zpravodajského pořadu *Itogi* se několik let po válce vyjádřila: „Jsem si jistá, že v paměti lidí jsou stále strašlivé záběry ohořelých těl odpadávajících od ruských tanků. (...) „Ta válka měla tvář, měla živoucí obrazy.“⁴⁶ Slovy Kolcové: „První čečenská válka byla klíčová pro formování *NTV* a vysílání *NTV* bylo klíčové pro výsledek války.“⁴⁷

<<http://www.rferl.org/content/article/1093224.html>> [cit. 11.5.2009].

⁴³ MULVEY, Stephen. Media swings against military. *BBC*. 11.1.2000. Dostupný z : < <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/599516.stm> > [cit. 6.5.2009].

⁴⁴ LIPMAN, Masha, McFAUL, Michael. Putin and the Media. In HERSPRING, Dale R. *Putin's Russia*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, s. 68

⁴⁵ *ORT* výrazně ovlivňoval i menšinový vlastník Boris Berezovský, ten však v té době zcela podporoval Putina. Následně se dostal s Putinem do sporu a ze společnosti byl také vytlačen.

⁴⁶ Citováno z HOFFMAN, David. War.

⁴⁷ Citováno z KOLTSOVA, Olessia. News. s. 210

V prvních měsících druhého konfliktu z výše popsaných důvodů NTV zdaleka tak protiválečná nebyla. S protahováním války a blížícím se volbám se však v jejím zpravodajství začalo objevovat čím dál více kritických reportáží o vedení operací a jejich obětech. „NTV byla spíše nakloněná vysílat příběhy uprchlíků opouštějících Čečensko, zatímco ORT a RTR (...) tvrdili, že se Čečenci vrací domů. NTV ukazovala rozčilené Čečence snící o odplatě Rusům; Čečenci v reportážích ORT a RTR vyjadřovali svoji touhu po míru. NTV měla za to, že armáda utajuje svoje ztráty, ORT a RTR prezentovali operace jako úspěšné.“⁴⁸

Tento vývoj u třetí nejsledovanější celostátní ruské televize, která již během první války dokázala svůj vliv na veřejné mínění, byl pro Kreml velmi znepokojující, zvláště v kontextu blížících se prezidentských voleb.⁴⁹ Celý Gusinského mediální koncern navíc v prosincových volbách do dumy tak i v prezidentských volbách plánovaných na březen 2000 podporoval blok Primakov-Lužkov, Otčestvo-Vsja Rossija (Otčina- Celé Rusko).

Kritický přístup NTV s blížícími volbami dále nabýval na intenzitě. Jak již bylo výše zmíněno, Putinova popularita byla již od počátku budována na široké podpoře války, a tak zpochybňování její úspěšnosti fungovalo jako velmi účinná zbraň proti Putinovu postupu. Dva dny před prezidentskými volbami NTV uvedla pořad *Nezavisimoje rasledovanije* (Nezávislé vyšetřování) připomínající znepokojující okolnosti údajného cvičení FSB v Rjazani. Nájemci z dotčeného domu se v něm mimo jiné dotazovali představitelů FSB na nevyjasněné otázky ohledně Rjazaňských událostí: „Proč je stále otevřeno vyšetřování „terorismu“ v Rjazani, když se jednalo o cvičení? (Vedení otevřeného trestního vyšetřování umožňovalo FSB držet záznamy v tajnosti) Podle ruského práva, cvičení se může vztahovat pouze na cvičení osoby, na jakém právním základě byli obyčejní občané použiti v tomto cvičení? Proč ta dvoudenní prodleva do Patruševova oznámení (že šlo pouze o cvičení- pozn. autorky)? Jak mohl místní policista zaměnit cukr za výbušninu hexogen, o kterém nejdříve řekl, že je obsažen v bombě?“⁵⁰ Nikdo z přítomných představitelů FSB, však nebyl schopen na tyto odpovědět. Pořad tak nejenom zesměšnil přední představitele FSB včetně mluvčího Alexandra Ždanoviče, kteří často neschopni uspokojivé odpovědi působili hloupě a nepřátelsky, ale také závažně podkopával oficiální dogma. Pokud skutečná bomba byla v Rjazani nastražena FSB, možná i ty ostatní, které zabily mnoho lidí v ruských městech smrtonosné, byly instalovány FSB. Alespoň to je to, co řekli nájemníci z Rjazaně národu.“ Podle Igora Malašenka, zástupce ředitele Media-Most, mu ministr informací Lesin při

⁴⁸ KOLTSOVA, Olessia. News. s. 219

⁴⁹ Ty byly Jelcinovou silvestrovskou rezignací posunuty z července na březen. Kampaň se tak od nového roku výrazně zintenzivnila.

⁵⁰ LANDSKOY, Miriam: Ka-Boom. The NIS Observed. *An Analytical Review*, 2000, vol. 5, no. 17.

několika příležitostech řekl, že odvysíláním tohoto pořadu NTV „překročila hranici a že v jejich očích stojíme mimo zákon“.⁵¹

Od března byl na předluženou NTV vyvíjen ekonomický tlak polostátním Gazpromem, akcionářem NTV, který za úhradu části jejích dluhů požadoval kontrolu nad celým Gusinského mediálním holdingem Media-Most. Směr, kterým by v případě ovládnutí holdingu Gazprom vedl, lze vytušit z dubnového vyjádření generálního ředitele Gazpromu Rema Vcharjevema: „Jako představitel Gazpromu a jako občan, nepovažuji postoj vedení NTV k čečenskému problému za zcela v pořádku.“ Podle Vcharjevema zdůrazňování „negativních aspektů“ války proti „banditům“ bylo „prostě nevhodné“.⁵²

Podle Viktora Šenderoviče z NTV, proběhla v květnu 2000 schůzka „významného člena prezidentovy administrace s vedením Media-Mostu, na kterém byly předány požadavky Kremlu. V případě jejich splnění by byl *útok na NTV zastaven*.“ Změna zpravodajství o čečenské válce byla jedním z hlavních požadavků. Další se týkaly obviňování členů kremelské „rodiny“ z korupce a stažení loutky Putina ze satirického pořadu Kukly (Loutky). Vedení na požadavky Kremlu nepřistoupilo a v příštím díle Kukel provokativně nahradil Putina sám Bůh. Kreml tedy změnil strategii.⁵³

11. května 2000, pouhé čtyři dny po slavnostní inauguraci Vladimira Putina, policie prohledala kanceláře Media-Mostu, a proti Gusinskému bylo vzneseno několik obvinění, která se ale pro nedostatek důkazů ani nedostala před soud.⁵⁴ V následujícím měsíci byly prohledány kanceláře dalších Gusinského společností i byty jeho zaměstnanců, byla zahajována různá řízení, která byla nakonec uzavřena.⁵⁵

Nakonec byl 13. června Gusinskij zatčen a obviněn z nezákonné privatizace z počátku devadesátých let.⁵⁶ Ve stejnou dobu podal státní koncern Gazprom, který byl jedním z akcionářů televize, žalobu o navrácení půjček; dohromady o 211 milionů dolarů.⁵⁷ Gusinskij po několika dnech ve vězení a měsíci v domácím vězení prodal kontrolní podíl Media-Most Gazpromu a následně byl osvobozen a případ byl uzavřen. Gusinskij okamžitě uprchl ze země do zahraničí. Brzy se však ozval ze Španělska- s tvrzením, že k prodeji akcií byl donucen a

⁵¹ Ibid. Odvysílaný pořad vyzněl o to důrazněji, že zkrátil 5-ti hodinovou bouřlivou diskuzi do velmi intenzivních 45-ti minut.

⁵² SOLOMON, Jonathan. A tale of two oligarchs: the one with power (for now)...The NIS Observed. *An Analytical Review*, 2000, vol. 5, no. 6.

⁵³ VYHNÁLEK, Tomáš. *Moc*. s. 64-65

⁵⁴ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 442

⁵⁵ LIPMAN, Masha. *Putin*. s. 63

⁵⁶ VYHNÁLEK, Tomáš. *Moc*. s. 65

⁵⁷ O původu dluhů a finanční situaci NTV podrobněji: RUTLAND, Peter. *Putin and the Oligarchs*. In HERSPRING, Dale R. *Putin's Russia*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, s. 167-170

napadl tak jeho platnost. Jako důkaz svého tvrzení zveřejnil i tajný dodatek ke smlouvě tzv. protokol č. 6, který zaručoval Gusinskému, že jeho trestní stíhání bude po prodeji zastaveno a dluhy Gazpromu odepsány. Protokol byl podepsán kromě ředitele Gazpromu Media, Alreda Kocha i ministrem informací Michaiilem Lesinem.⁵⁸ Premiér Kasjanov sice Lesina pokáral za uzavření jasně protizákonné dohody, ale Lesina ponechal ve funkci. V zápětí bylo proti Gusinskému i Media-Mostu zahájeno nové trestní stíhání, ale Španělsko odmítlo Gusinského vydat kvůli zjevnému politickému charakteru případu a pro nedostatečnost důkazů, které ruská prokuratura předložila.⁵⁹

Následkem zpochybnění platnosti podpisu Gusinského se opět otevřela otázka dluhů a vlastnictví akcií mezi Gusinským a Gazpromem. NTV v té době ještě vyostřila svoji kritiku Putinovy politiky. Koncem roku se podařilo daňovým úřadům dosáhnout likvidace NTV a po několikaměsíčním soudním procesu získal Gusinského kontrolní podíl (51 %) Gazprom Media.

Následný tlak na výměnu vedení, který vyvolal i 20ti tisícovou demonstraci v Moskvě, vyvrcholil 14. dubna 2001, kdy Gazpromem jmenovaní manažeři obsadili své kanceláře v ředitelství NTV v doprovodu ozbrojené bezpečnostní služby. Generální ředitel NTV Jevgěnij Kiseljov, který zároveň moderoval velmi oblíbený politický pořad Itogi (Shrnutí), byl na svém postu nahrazen Borisem Jordanem, bývalým americkým investičním bankéřem.⁶⁰

Podstatná část novinářů, kteří se odmítli přizpůsobit požadavkům nového vedení, pak následovali Kiseljova na poslední soukromou televizní stanici TV-6 s celonárodním pokrytím. Tu kontroloval Boris Berezovskij, který býval jednou z nejvýznamnějších postav Jelcinovy „rodiny“ a který velmi podstatně pomohl Putinovi do postu prezidenta. Berezovskij se však v půli roku 2000 dostal do opozice vůči Putinovi a podle svých slov byl následně donucen podstoupit svůj 49 procentní podíl v ORT státu a v listopadu se uchýlil do exilu ve Velké Británii.⁶¹ TV-6 se tak stala novým centrem protikremelského televizního vysílání. Kiseljov zde i obnovil vysílání svého úspěšného politického pořadu Itogi (Shrnutí). Řada jejích novinářů navíc měla po zavření NTV i důvod k osobní antipatii vůči Kremlu a TV-6 se stala „nejkritičtější vůči válce a Kremlu.“⁶²

⁵⁸ oficiální název zní Ministr tisku, televize, radiového vysílání a masových komunikací

⁵⁹ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 442. K případu NTV a soudním jednáním podrobněji: KOLTSOVA, Olessia. *News*. s. 192-204

⁶⁰ KOLTSOVA, Olessia. *News*. s. 203

⁶¹ RUTLAND, Peter. *Putin*. s. 169

⁶² *New York Times* 22.1.2002, citováno podle SOULEIMANOV, Emil, SVOBODA, Karel. Čechenská válka a ruská společnost. *Středoevropský politologický časopis*. 2006, vol. VIII, no 2-3, s. 145

Tato role TV-6, ale netrvala dlouho, neboť i TV-6 byla v lednu 2002 soudním rozhodnutím uzavřena. Stalo se tak na základě žaloby, kterou podal menšinový akcionář televize LUKoil-Garant (dceřiná společnost LUKoil). Přestože tato společnost nebyla státní, žaloba byla s nejvyšší pravděpodobností motivována politicky. Svým postupem se podle Souleimanova a Svobody snažil LUKoil prokázat svoji loajalitu Kremlu, neboť svým postupem šel ostře proti svým ekonomickým zájmům. Místo aby svůj 15 % podíl prodal za 10 milionů dolarů, které za ně nabízel Boris Berezovskij, LUKoil dosáhl likvidace společnosti a tím i znehodnocení svého podílu.

Skupina žurnalistů z NTV v čele s Kiseljovem se po uzavření TV-6 přesunula na nově založenou stanici TVS. Ani ta však dlouho nepřežila a byla v červnu roku 2003 uzavřena a její frekvence nahrazena vysíláním Sport-TV. Podle ministerstva informací šlo o nezbytné opatření vycházející z dlouhodobé krize finanční, personální i managementu.⁶³

Nová NTV vedená Borisem Jordanem mezitím výrazně změnila charakter svého zpravodajství, především výrazně ztlumila kritiku čečenské války a Kremlu. Přesto se snažila uchovat si image nezávislé televize. Nové vedení zachovalo například hlavní z analytických pořadů - Namedni který ponechal prostor i „alternativním názorům“. Podle novináře, který v té době pro NTV pracoval, vedení novinářům řeklo, aby v tomto duchu pracovali a působili tím „dojmem objektivity“.⁶⁴

Ani tento mírně kritický tón si ovšem NTV neudržela dlouho, osudnou se jí opět stala „Putinova válka proti terorismu“. V době, kdy média přinášela jen zprávy „o úspěšných operacích armády v Čečensku a o dalších zničených skupinách bojovníků, čečenští teroristé drželi 800 rukojmí v podminovaném divadle, požadovali ukončení války, stažení vojsk a začátek mírových rozhovorů.“⁶⁵ Krize vyvrcholila kontroverzním zásahem speciálních jednotek, která použila (blíže nespecifikovaný) nervově paralyzující plyn.⁶⁶

Putin následně obvinil NTV, že odvysíláním „živé“ reportáže ze zásahu speciální jednotky ohrozila životy stovek rukojmí, neboť teroristé mohli tuto reportáž sledovat v televizi. Boris Jordan, který nahradil Kiseljova v postu generálního ředitele NTV, okamžitě odvětil, že zásah nebyl vysílán živě, ale záznam byl odvysílán až 5 minut po ukončení zásahu. Jeho slovům však nebylo věnováno příliš pozornosti.

⁶³ SOULEIMANOV, Emil, SVOBODA, Karel. Čečenská.

⁶⁴ KOVALEV, Vladimír. Even “controlled democracy” in Russia’s media industry is too

much for the Kremlin. *Transitions Online*. 19.3.2003. Dostupný z: http://www.tol.cz/look/TOL/printf.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=43&NrSection=17&NrArticle=8899&ST1=body&ST_T1=column&ST_AS1=1&ST_max=1 [cit. 10.4.2009]

⁶⁵ VYHNÁLEK, Tomáš. Moc. s. 69

⁶⁶ Blíže ke kontroverznímu postupu ruské strany například SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 351-364

Putina také velmi rozčílila analýza záznamu z prvního jednání Putina s ředitelem FSB Nijolajem Patruševem distribuovaný Kremlm televizním stanicím. NTV totiž najala specialistu na odezírání ze rtů, a ze záznamu vyplynulo, že Putin již v prvních hodinách krize rozhodl o použití paralyzujícího plynu.⁶⁷ Právě jeho užití mělo za následek drtivou většinu ze všech 129 úmrtí, ke kterým následkem zásahu došlo.⁶⁸ Navíc tak byla podkopáno zdůvodnění zásahu jako jediné možnosti jak zachránit rukojmí, potom co předchozí jednání nikam nevedla.⁶⁹

Během zajetí rukojmí, NTV také vysílala rozhovory s jejich příbuznými, kteří prosili ruskou vládu o zastavení čečenské války, což bylo základním požadavkem teroristů.⁷⁰ Podle petrohradského novináře Kovaleva bylo po několika velmi ostrých vyjádřeních Putina na adresu NTV a Jordana všem v ruských médiích jasné, že Jordan v NTV brzy skončí. V lednu pak Gazprom skutečně rozhodl o jeho propuštění, změna vedení byla opět zdůvodněna ekonomickými důvody, přestože právě za Jordana se z prodělečné televize stala výnosná společnost. Následně byl i oznámen konec pořadu Namedni. Kovalev tento vývoj nazval „druhou smrtí NTV“.⁷¹

Pro kampaně sledující „umlčení“ médií kritických k čečenské válce a Putinově politice obecně, je příznačné, že využívali legální a většinou ekonomické prostředky nátlaku. Putin a Kreml se od politického podtextu vždy samozřejmě distancovali. Tomu bylo ovšem těžké uvěřit. Nejvýmluvnější byl v tomto směru zveřejněný protokol číslo 6 zaručující Gusinskému zastavení trestního stíhání za prodej kontrolního balíku NTV Gazpromu stvrzený i podpisem člena vlády, ministra informací Lesina. Ten sice později tvrdil, že podepsal dodatek jako soukromá osoba a premiér jej za to oficiálně pokáral avšak ponechal ve funkci. Stejně tak zkrachovala jednání se zahraničními investory. Nejvýznamnější zájemce o NTV, zakladatel americké CNN Ted Turner nabídl na 25% akcií NTV 300 milionů dolarů. Požadoval však záruky, že zpravodajství zůstane nezávislé na Kremlu.⁷²

Někteří komentátoři měli tendence „nezávislost“ a demokratické pohnutky vedení Media-Mostu idealizovat. Média v rukou oligarchů samozřejmě nebyla nezávislá a často byla

⁶⁷ KOVALEV, Vladimír. Even.

⁶⁸ 129 je oficiální počet obětí, právní zástupce pozůstalých Karina Moskalenko však tvrdí, že při zásahu zemřelo minimálně 174 osob. Podle jejích údajů všechny oběti kromě dvou zahynuly na následky spojené s použitím plynu. Řada životů se přitom pravděpodobně dala zachránit kdyby byli doktoři informováni o složení plynu a mohli tomu uzpůsobit léčbu. SAKWA, Richard. Putin. s. 89

⁶⁹ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 360

⁷⁰ FEIFER, Gregory. *Russia: Moscow Media Boss Fired From Post Amid Accusations Of Kremlin Control*. Radio Free Europe/Radio Liberty. 20. 1. 2003. Dostupný z <<http://www.rferl.org/content/article/1101954.html>> [cit. 4.3.2009]

⁷¹ KOVALEV, Vladimír. Even.

⁷² VYHNÁLEK, Tomáš. Moc. s. 67

využívána k prosazení politických cílů, přesto však byly velmi cennou alternativou k státním médiím.⁷³ Jak zdůrazňuje Koltsová: „Media-Most a Gusinskij možná usilovali o moc, materiální zdroje a další osobní zájmy, ale jako vedlejší produkt této aktivity vznikla rozmanitost mediálních zdrojů, protože existence soukromého kanálu s národním pokrytím vedle dvou státních kanálů je určitě bližší demokratickým ideálům svobody tisku.“⁷⁴

4.2 Legislativa a mediální „boj a proti terorismu“

Vytrvalé zdůrazňování, že v bojové operace v Čečensku nejsou namířeny proti „separatistům“, ale proti „teroristům“, s sebou kromě politických důsledků přinášelo řadu důsledků právních. Ve vztahu k médiím a jejich nezávislému zpravodajství byly důležité především důsledky vyplývající ze zákona proti terorismu z roku 1998, který zakazuje šíření materiálů „sloužících k šíření nebo ospravedlňování terorismu a extrémismu“. Ministerstvo informací na základě tohoto zákona oficiálně varovalo několik deníků, které publikovali rozhovory s Aslanem Maschadovem, že by mohly být uzavřeny.⁷⁵

Podle Andreje Richtera, experta na mediální právo z Moskevské státní univerzity, však taková „varování“ neměla oporu v zákoně. Jednak byla již samotná možnost použití zákona proti terorismu na situaci v Čečensku značně sporná, především však ruský mediální zákon neumožňoval uzavřít noviny na základě porušení zákona z roku 1998.⁷⁶

V roce 2001 byly navrženy novelizace zákonů o masmédiích a zákonu o terorismu, poskytovali ruské vládě velmi široké pravomoci k výraznému omezení zpravodajství z protiteroristických akcí. Tyto novelizace by se nejenže stahovaly i na vojenské operace v Čečensku, ale dalo by se jimi zabránit zpravodajství z místa bojů i po jejich skončení. Jejich schválení dumou a následně federální radou značně usnadnila tragédie v Divadle na Dubrovce v říjnu 2002. Mnohé pozorovatele následně překvapil prezident Putin, který vyslyšel žádost představitelů významných ruských médií a novely vetoval. Ti mu za to slíbili přípravu vlastní konvence o poskytování zpravodajství o protiteroristických operacích.⁷⁷

„Protiteroristická konvence masmédií“, byla připravena výborem sestaveným ze zástupců převážně státem kontrolovaných médií a svým obsahem vycházela z vetovaného návrhu. Novináři například neměli iniciovat rozhovory s teroristy, ujmout se nezávisle role

⁷³ BELIN, Laura. Political

⁷⁴ KOLTSOVA, Olessia. News. s. 204

⁷⁵ Novaja Gazeta, Kommersant', Nezavisimaja gazeta

⁷⁶ RICHTER, Andrei. Post-Soviet. s. 181-182

⁷⁷ BACON, Edwin, RENZ, Bettina, COOPER, Julian. *Securitising Russia: The domestic politics of Putin*. Manchester and New York: Manchester University Press, 2006. s. 78-79

mediátora nebo poskytovat živé vysílání z místa teroristického činu bez předchozí konzultace s velením operace. Konvence neměla velký praktický dopad.⁷⁸

Tato legislativní snaha omezit svobodu tisku „oficiálně“ a její následné vetování pak naznačovala, že prezident si chce zachovat „image“ obránce svobody slova.⁷⁹ K efektivním zákrokům proti médiím bývaly ze stejného důvodu využívány spíše normy obchodního práva.

4.3 Autocenzura⁸⁰

Jak již bylo zmíněno v předchozí části práce, autocenzura provázela druhou čečenskou válku od samého začátku. V první fázi konfliktu, bezprostředně reagující na výbuchy obytných domů, se jednalo především o autocenzuru dobrovolnou, neboť novináři sami sdíleli rozhořčení společnosti nad agresí „Čečenců“. Tento fenomén má oporu v ruské novinářské tradici, kdy novinové články často neodlišují mezi komentářem a zpravodajstvím. Novináři tak skrze své články zároveň prezentují svůj názor a jsou proto náchylní k zamlčování informací, které neodpovídají jejich přesvědčení.⁸¹

S rostoucími zásahy proti médiím a novinářům, kteří se odmítali přizpůsobit mediální politice Kremlu, však výrazně vzrůstala i autocenzura motivovaná snahou vyhnout se nepřízní oficiálních míst. Ta pak probíhala na několika úrovních - vlastníků koncernu, redakcí i samotných novinářů. Nejefektivnější je přitom z pohledu státu nátlak právě na vlastníky médií, na což upozorňuje Grigorij Javlinskij, „(...) využití právních orgánů k nátlaku na žurnalisty a vlastníky médií, selektivní uplatňování práva a perzekuce oponentů ve státem kontrolovaných médiích vedly ke vzniku autocenzury u vlastníků médií, což má za následek tvrdou autocenzuru u novinářů. Vlastníci médií se při jakémkoli náznaku konfliktu s vládou zbavují *nepohodlných* novinářů i novinářských týmů, někdy dokonce aniž by na takový náznak čekali.“⁸²

Charakteristickým příkladem vlivu autocenzury na ruská média je zpravodajství z Beslanské tragédie, kde místní občané dokonce fyzicky napadli několik novinářů, které obvinili z šíření lží.

⁷⁸ RICHTER, Andrei. Post-Soviet. s.184

⁷⁹ Viz jeho projev z července 2000. *Presidential Address to the Federal Assembly of the Russian federation*. 8.7.2000. Dostupný z:

<http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2000/07/08/0000_type70029type82912_70658.shtml> [cit. 11.5.2009].

⁸⁰ V definici autocenzury zde vycházím z SIMONS, Greg. STROVSKY, Dmitry. Censorship in Contemporary Russian Journalism in the Age of War Against Terrorism: A Historical Perspective. *European Journal of Communication*, 2006, vol. 21, no. 20, s. 191

⁸¹ Rozhovor rádia BBC s Petrou Procházkovou, 27.12.2002, Česká redakce BBC, Záznam dostupný z <http://www.bbc.co.uk/czech/interview/021227_prochazkova.shtml> [cit. 9.5.2009].

⁸² SOULEIMANOV, Emil. Rusko-čečenský konflikt. Disertační práce. Praha: FSV UK, 2005. s. 331

Případem demonstrujícím autocenzuru na úrovni vlastníků médií je vyhození Rfa Šakirova z postu šéfredaktora novin *Izvestija*, poté co vlastníci listu přijali „rozhněvaný telefonát z Kremlu“.⁸³ Důvodem bylo vydání listu ze 4. září 2004, které bylo z poloviny věnováno Beslanské tragédii. Na titulní a poslední straně listu byly velké fotografie zraněných dětí. Podle Šakirova se management (ProfiMedia), vyjádřil, že tento formát je „příliš emotivní a připomínající plakát“.⁸⁴

Na příkladu Beslanské tragédie je zdokumentovaný i významný příklad autocenzury „vnitroredakční“. Vláda zpočátku informovala média, že ve škole je drženo pouze 354 osob; skutečný počet rukojmích, který je stále nejasný, se však pohyboval minimálně kolem 1200.⁸⁵ Údaj o 354 zadržených obětech převzaly všechny ruské státní televize, což způsobilo rozhořčení nejen mezi příbuznými obětí, ale i mezi teroristy, kteří podle svědectví přeživších rukojmí po odvysílání tohoto údaje v televizi zakázali dětem pít a chodit na záchod.⁸⁶ Většině novinářů na místě však bylo jasné, že tento počet musí být výrazně podhodnocen. Dopisovatel NTV dokonce poslal reportáž do své redakce s hodnověrnými údaji o počtu zadržovaných. Vedení televize však tuto reportáž nepustilo do vysílání.⁸⁷

Podle zaměstnance státní televizní stanice Rossija (bývalá RTR) rozšířilo její vedení brzy po obsazení školy směrnice, jakým způsobem o události informovat. Jedním z bodů bylo například zásadně nezmiňovat prezidenta Vladimira Putina ve zprávách ze Severní Osetie. Anna Politkovská přiblížila v souvislosti se zpravodajstvím z Beslanu i osobní rovinu dopadu autocenzury „Autocenzura v našich médiích dospěla do stadia věčné licitace. Pořád jen licitujeme, co říct můžeme a co ne, abychom se udrželi nad vodou. Tato licitace je povahy především merkantilní. Autocenzura je zárukou uchování vysokého platu. Opravdu vysokého. Je to volba mezi zaměstnáním a nezaměstnaností. Prací za královský nebo naopak za žebrácký plat. Protože nikomu z novinářů se nezakazuje působit internetové sféře nebo, která je přece jen o hodně svobodnější, ani v těch pár tištěných médiích, která si určitou míru nezávislosti stále ještě uchovala. Jenže kde je svoboda, tam jsou nízké mzdy, které se navíc vyplácejí nepravdělně. Hodně si vyděláte tam kde se státní ideologie respektuje.“

⁸³ SIMONS, Greg. *Censorship*. s. 204

⁸⁴ OSCE Media Representative issues report on the media coverage of the Beslan tragedy: Acces to information and journalists' working conditions. Dostupný z: <http://www.osce.org/documents/rfm/2004/09/3586_en.pdf> [cit. 9.5.2009]. s. 8-9

⁸⁵ Počet 1200 zadržených uvedl po výbuchu nejvyšší státní zástupce Ustinov. (OSCE Beslan:3), Místní administrativa uvedla počet 1 347. SAKWA, Richard. Putin. s. 89

⁸⁶ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 366

⁸⁷ POLITKOVSKÁ, Anna. *Ruský deník*. Brno: Jota. 2007. s. 223

5. Postoje ruské veřejnosti k druhé čečenské válce

5.1 První fáze konfliktu a její vliv na prezidentské volby

Jak již bylo zmíněno, ruská společnost se následkem výbuchů obytných domů v září 1999 ocitla v atmosféře naprostého pocitu ohrožení a agresivní xenofobie proti Čečencům, kteří byli z útoků obviněni. Tuto přirozenou reakci dále podněcovaly opakující se záběry rozbořených domů na obrazovkách i stránkách tisku. Z médií se ozývala dokonce i volání po „vyřešení čečenského problému“ použitím „otravného plynu, napalmu a kobercového bombardování.“⁸⁸

V této situaci se protiválečný postoj společnosti ovlivněný zkušeností z první války zásadně obrátil. Po prvních dvou měsících bojů ji podle průzkumů veřejného mínění podporovalo 53% obyvatel;⁸⁹ v únoru 2000 již podporovalo pokračování vojenských akcí celých 70% Rusů.⁹⁰ V tomto výsledku se jistě odráží již nejen počáteční šok způsobený výbuchy a jejich nevyvážené až rasistické interpretace v některých médiích, ale i vliv úspěšného uvedení vládní informační politiky. Jinak je nepravděpodobné, že by podpora, kterou veřejnost vykazovala válce tak významně rostla ještě 5 měsíců po záříjových explozích.

Příznačným se naopak zdá, že k této kulminaci došlo právě po slavnostním oznámení úspěšného završení vojenské fáze protiteroristické kampaně. Tyto výsledky potvrzují úspěch vládní propagandy zdůrazňující dobrou připravenost armády a její kapacitu porazit čečenské rebely aniž by se válka opět protáhla.⁹¹ Právě neschopnost ruské armády poradit si s několika desítkami čečenských rebelů během prvního konfliktu totiž způsobila ruské společnosti nebývalý pocit ponížení. Ta je tradičně v Rusku považována za jeden z pilířů ruského státu a její porážka tak byla vnímána jako symbol oslabení celého státu.⁹² Naděje v obnovení ztraceného respektu ruské armády i státu vyjádřil Anatolij Čubajs, ve svém útoku na vůdce Jabloka⁹³. „Ruská armáda se v Čečensku znovuzrozuje. Víra v armádu se upevňuje a žádný politik, který si toto neuvědomuje nemůže být považován za ruského politika. Existuje jedině

⁸⁸ KAGARLITSKY, Boris. *Russia*. s. 230

⁸⁹ PAIN, Emil. *The Second*.

⁹⁰ Общественное мнение. VCIOM (*Všerossijskij centr izučeniya obščestvennogo mnenija*). Dostupný z: <<http://www.levada.ru>> [cit. 15.4.2009]

⁹¹ PAIN, Emil. *The Second*.

⁹² SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 215

⁹³ Jabloko byla v té době jediná parlamentní strana, která se postavila proti vojenským operacím

označení pro takové lidi: zrádci. Jakákoli snaha, kterou Javlinskij vyvine, aby se ospravedlnil, nemůže změnit tuto podstatu.“⁹⁴

Intenzita tehdejší propagandy však podle řady akademiků měla i pragmatičtější důvod než jen pozvednutí národního sebevědomí. Načasování operací, stupňovaná snaha o dobytí Grozného před březnem a způsob jakým byl skrze média prezentován nový premiér, kremelský kandidát na Jelcinova nástupce, naznačuje, že tato časová shoda války proti terorismu a blížících se voleb nemusela být náhodná. Jako hlavní jednotlivý důvod ovlivňující předvolební kampaň v Rusku uznala čečenskou válku i závěrečná zpráva OBSE o průběhu prezidentských voleb. Zda a do jaké míry Kreml, pouze využil časovou shodu „obránné války“ nebo byl tento konflikt vyprovokován jsou sice jen spekulace, i když velmi dobře vyargumentované řadou předních odborníků.

Ať již byla tato válka „nevyhnutelná“ nebo šlo o snahu zajistit popularitu kremelskému kandidátovi před blížícími se volbami v duchu prvního pokusu o „malou vítěznou válku“⁹⁵; tentokrát se z ní opravdu stala událost, která spolu s důkladnou mediální politikou zásadně pomohla zvýšení premiérovi popularity. Putin byl prezentován jako silný vůdce, který se dokáže postavit teroristům a uchránit lid před dalšími útoky - judista s černým páskem, který lidu slíbil „odkráglivat“ teroristy, i pokud je najde na „piosoáru“ a přiletěl podpořit ruské vojáky v Čečensku v kabině stíhacího letadla.⁹⁶ Zatímco v srpnu, kdy jej Jelcin představil jako svého následovníka, by jej volila pouhá 2% populace, koncem září dosáhla Putinova podpora 15 % a koncem listopadu již 40 %.⁹⁷ Tento trend se díky úspěšné informační politice udržel až do březnových prezidentských voleb, ve kterých Putin zvítězil již v prvním kole s 52,94 %.⁹⁸

5.2 Konflikt se začíná protahovat

Začátkem jara 2000, tedy záhy po prezidentských volbách, se však tento trend začínal pomalu obracet a od začátku roku 2001 začíná postupně převládat podpora pro zahájení

⁹⁴ Citováno podle KAGARLITSKY, Boris. *Russia*. s. 241

⁹⁵ Jednou z nejrozšířenějších teorií o pravém důvodu rozpoutání první čečenské války je údajná Jelcinova snaha dosáhnout „malou vítěznou válkou“ zvýšení popularity kvůli blížícím se prezidentským volbám.

⁹⁶ SIMON, Rick. Media, Myth and Reality in Russia's State-Managed Democracy. *Parliamentary Affairs*. 2004, vol. 57, no. 1, s. 179

⁹⁷ SAKWA, Richard. Putin. s. 20

⁹⁸ OSCE-ODIHR Final Report on the presidential election in the Russian Federation, 26.3. 2000. Dostupný z: http://www.osce.org/documents/odihr/2000/05/1449_en.pdf [cit. 9.5.2009].s. 32

mírových jednání.⁹⁹ Většina komentátorů tento obrat vysvětluje pouze konstatováním, že veřejnost se zklamala v prodlužujícím se konfliktu. Začínalo být jasné, že konflikt nemůže být vyřešen tak rychle, jak generálové skrze média slibovali během intenzifikace operací v prosinci.

Od konce roku 2001 pak již stabilně v ruské společnosti převládala podpora mírovým jednáním před pokračováním operace. Před tragédií v Beslanu se pro pokračování operací vyslovovalo jen 21% respondentů, naproti tomu 68 % preferovalo započetí mírových rozhovorů. Jediné výkyvy, které tento protiválečný trend zaznamenal, byly následkem tragédie na Dubrovce a v Beslanu, kdy stoupla podpora vojenských operací o 11 až 12 %.¹⁰⁰ Pokud přihlédneme k okolnostem obou teroristických útoků, které oba měly jako základní požadavek ukončení vojenských operací a během kterých došlo k drtivé většině obětí na životech až následkem kontroverzních zásahů bezpečnostních složek, může se tato reakce veřejnosti zdát matoucí.¹⁰¹ V obou případech však byly případy prezentovány nejvýznamnějšími médii jako agresivní útoky islamistických teroristů, jejichž motivací nebyl dopřán mediální prostor. Po obou útocích se však podpora společnosti pro zahájení mírových jednání vrátila během 3 až 4 měsíců na úroveň před tragédiemi a pokračoval protiválečný trend.¹⁰²

Jen připomenu, že jednou ze základních tezí, kterou se snažila státní informační politika vštípit od začátku vojenských operací veřejnosti, byl dojem, že ruská armáda je daleko lépe připravená než v prvním konfliktu. Taková armáda dosáhne snadno vítězství s menšími ztrátami na životech ruských vojáků než při první válce. Po dvou letech od zahájení operace však bylo i přes toto úsilí kremelské propagandy, která, že tak bezproblémové vítězství ruské jednotky v Čečensku nečekalo.

Pro analýzu tohoto vývoje je velmi přínosná studie, kterou Theodore Gerber a Sarah Mendelson zpracovali na základě průzkumu názorů ruské společnosti, který během září a října 2001 provedl pro účely této studie VCIOM.¹⁰³ Právě znepokojení nad vysokými ztrátami ruských vojáků uvedlo 68 % respondentů jako jeden z nejvýznamnějších pocitů při sledování

Odstraněno:

⁹⁹ Obščestvennoje mnenije. VCIOM. Časové určení tohoto obratu se v literatuře poměrně výrazně rozcházejí ačkoli většina autorů odkazuje na průzkumy veřejného mínění stejné agentury, tedy VCIOM. Tak výrazné rozdíly si vysvětlují především volnou interpretací jednotlivých výzkumů, jejichž různě definované otázky mohou zásadně ovlivnit odpovědi respondentů a které bývají následně v sekundárních zdrojích volně interpretovány jako „podpora válce“. Navíc i výsledky stejné agentury s kterými jsem pracovala já poukazují na výrazné výkyvy (až 10 %) mezi jednotlivými měsíci.

¹⁰⁰ Obščestvennoje mnenije. VCIOM.

¹⁰¹ Ke kontroverzním okolnostem obou teroristických útoků viz SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s. 351-384

¹⁰² Obščestvennoje mnenije. VCIOM.

¹⁰³ Dotazování probíhalo mezi 17. zářím a 9. říjnem 2001, tedy krátce po útocích v New Yorku a Washingtonu

zpráv z Čečenska. Tedy i řada z těch, kteří podporovali pokračování vojenských operací. Čtvrtina dotázaných navíc byla silně znepokojena vysokými náklady operací. Tedy dalším faktorem, který oficiální zdroje velmi pravděpodobně podhodnocovaly, avšak nemohly zcela zatajit.¹⁰⁴

Stejně tak potvrdila studie i úspěšnost Putinovy „protiteroristické rétoriky“. 93% respondentů hodnotilo konflikt jako důležitou „potřebu bojovat proti teroristům a banditům“, pro dvě třetiny byla dokonce tato potřeba velmi důležitá.¹⁰⁵ „Válka proti teroristům“ však již nebyla populární. Ta část veřejnosti, která ji ještě podporovala ji spíše než důvod k hrdosti, považovala za nevyhnutelnou. Pouhých 12 % respondentů odpovědělo, že jeden z hlavních pocitů při sledování zpráv z Čečenska je „hrdost, že Rusko bojuje s terorismem“. „Hrdost na úspěch ruských vojáků“ pak cítilo pouze 7 %; více než dvojnásobek Rusů (27 %) naopak uvedlo, že se cítí zahanbeni, že jejich jednotky si „nejsou schopny s rebely poradit“.¹⁰⁶

Tyto dílčí úspěchy informační politiky Kremlu, by se však v porovnání s dlouhodobým poklesem podpory vojenských akcí, mohou zdát jako důkaz, že mediální politika Kremlu nakonec nedokázaly splnit svůj účel, neboť veřejnost se stejně během dvou let začala vyžadovat ukončení válečných operací. Tato interpretace průzkumů veřejného mínění však k pochopení postojů ruské společnosti nestačí. Důležitým úspěchem kremelské mediální politiky je totiž skutečnost, že zájem o druhou čečenskou válku zásadně poklesl. Již v létě 2001, kdy se veřejnost teprve začínala přiklánět k možnosti započetí mírových rozhovorů, již samotný konflikt uváděla mezi hlavními důvody znepokojení pouze pětina Rusů. Třikrát více Rusů znepokojovaly především rostoucí ceny a míra chudoby.¹⁰⁷ Čečenská válka se dostávala do pozadí i všedních ekonomických otázek.

K podobnému závěru dospívá studie Gerbert a Mendelson, jejíž hlavní cíl leží právě v pochopení významu jaký Rusové přikládají jednotlivým lidským právům, včetně práva na svobodu projevu a svobodu tisku a osobnostním právům. Nejvíce znepokojující se autorům studie zdál výrazný nepoměr, mezi počtem Rusů, kteří výrazně stavěly na stranu ochrany osobnostních práv, avšak jejich masové porušování Čečensku často neovlivňovalo jejich postoj k čečenské válce. Pouze 16 % respondentů uvedlo, že zprávy o porušování těchto práv výrazně ovlivňují jejich vnímání konfliktu, zatímco třetina dotázaných nedovedla odpovědět. Podobný poměr respondentů zároveň uvedl, že vládní „filtrování“ zpravodajství z Čečenska

¹⁰⁴ SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt*. s.237

¹⁰⁵ Výsledky jsou zaokrouhleny na celá procenta. Pro přesnější údaje viz. Obščestvennoje mnenije. *VCIOMj*.

¹⁰⁶ GERBER, Theodore P. MENDELSON, Sarah E. Russian Public Opinion on Human Rights and the War in Chechnya. *Post-Soviet Affairs*. 2002, vol. 18, no. 4, s. 276-289

¹⁰⁷ RUSSELL, John. Chechnya. s. 98

považuje za důležitý faktor. I v dalších otázkách týkajících se porušování lidských práv více než pětina respondentů uvedla, že o porušování lidských práv v Čečensku buď neslyšela, nebo na ně nemá názor. V poslední, velmi konkrétní otázce pak byly dotazovaným zmíněny zprávy o nezákonném zadržování a mučení civilistů spojených s praxí „začistek“. Celých 18 % vyjádřilo názor, že „tyto zvěsti jsou silně přehnané a předkládané nepřáteli Ruska“.¹⁰⁸ Dalších 24 % nebylo schopno zareagovat a 15 % považuje podobné jednání za neodvratné ve válečných situacích.

Gerbert a Mendelson tak docházejí k závěru, že právě úspěšná vládní manipulace s informacemi, jež se týkají situace v Čečensku a zásahy proti médiím i novinářům, kteří se snažili publikovat kritické zpravodajství, jsou hlavním důvodem proč více Rusů nevyjadřuje znepokojení nad porušováním osobnostních práv v Čečensku. Zároveň však docházejí k závěru, že tyto tvrdé zákroky Putinova režimu proti nezávislým médiím, které nepoškodily popularitu vlády, jsou umožněny nezájmem valné většiny Rusů o občanské svobody. Zatímco pouhých 18 % respondentů zastávalo názor, že režim příliš omezuje média, více než třetina si myslela, že kontrola médií by dokonce měla být naopak větší.¹⁰⁹ Není na škodu připomenout, že tento průzkum byl prováděn necelý půl rok po nátlaku Gazpromu na změnu vedení v NTV, proti kterému se Kiseljův tým snažil zmobilizovat veřejnou podporu přes protestní vysílání. Toto úsilí sice podpořila 20ti tisícová demonstrace v Moskvě, průzkumy veřejného mínění však ukázaly že pouhá 4 % Rusů považují převzetí NTV polostátním Gazpromem za pokus státu o omezení svobody médií.¹¹⁰

Zájem o čečenskou válku v ruské společnosti, klesá ještě výrazněji než podpora vojenských akcí. Tento závěr potvrzuje i průzkum ze začátku března 2003.¹¹¹ Na otázku: „Kdybyste měli tu možnost, co byste prezidentu Putinovi doporučili udělat jako první?“, uvedlo „ukončení války v Čečensku“ pouze 2 % respondentů. Téměř polovina preferovala zvýšení životního standardu a vyřešení sociálních problémů. Jen pro úplnost uvedu, že podle průzkumů VCIOMu v té době preferovalo zahájení mírových rozhovorů mezi 59 a 71 % respondentů.¹¹² Veřejnost tedy sice preferovala ukončení nekonečných vojenských operací, ale celá otázka Čečenska byla na okraji jejího zájmu.

¹⁰⁸ GERBER, Theodore P. Russian. s. 292

¹⁰⁹ Ibid s. 299

¹¹⁰ LIPMAN, Masha. Putin. s. 63

¹¹¹ Tento průzkum byl založený na otázce s otevřenou odpovědí Princip „otázky s otevřenou odpovědí“.

¹¹² Obščestvennoje mnenije. VCIOM.

6. Závěr

Z první čečenské války si Kreml i představitelé armády odnesli několik strategických ponaučení. Tím nejdůležitějším bylo, jaký může mít informační kampaň význam pro úspěch vojenské operace.

Podpora, kterou válka zpočátku našla jak v médiích, tak i veřejném mínění, byla především důsledkem dagestánské invaze a šoku, který ve společnosti způsobily výbuchy obytných domů. Z Čečenců se stali agresori nejen pro Vladimira Putina a armádní velení, ale i pro valnou většinu novinářů a veřejnosti. V takové atmosféře našla velký ohlas nová aktivní informační politika Kremlu, která spočívala v zásobení tisku množstvím informací a zároveň zajištěním asistovaného přístupu novinářů do oblasti bojů. Ačkoli si řada novinářů uvědomovala, že závislost na armádním doprovodu omezuje jejich možnost získat nezávislé informace, zkušenosti z meziválečného období, kdy byla v Čečensku unesena řada jejich kolegů, tuto nevýhodu pro ně vyvažovala.

S prodlužováním konfliktu však Kreml začal dávat médiím důrazně najevo, že jiný způsob zpravodajství ani nepřipustí. Strategie se nejprve soustředila na omezení možnosti novinářů získávat nezávislé informace z Čečenska (například akreditační povinnost, odstrašující případ Babickij a další). V další fázi se vládní politika zaměřila na zákroky proti provozovatelům a nakladatelům nezávislých médií. V důsledku tedy byla výrazně omezena možnost získání neoficiálních informací z Čečenska. Dokonce ani v případě jejich „úniku“ se takové informace téměř neměly šanci dostat přes vlivná média k ruské veřejnosti. "

V této fázi již nešlo jen o čečenský konflikt, ale o začátek postupného omezování demokratického vývoje ruské společnosti. Tehdy se také projevil nedostatečný zájem Rusů o svobodu tisku, který kvantitativně potvrdil i výzkum Sarah Mendelson a Theodora Gerbera. Tento vývoj též bravurně předpověděl Emil Pain již v lednu 2000 ve své analýze první fáze informační války a jejího přijetí ruskou veřejností. V závěru uvedl dva možné scénáře vývoje. Podle první varianty, tzv. „rychlého prohlédnutí“, mělo brzy dojít k vystřízlivění ruské společnosti. Předpokládal, že hlavním důvodem bude nárůst ztrát ruských vojáků, neboť „téměř nikdo z těch kdo podporují vojenské akce si nepřeje zapojit se přímo nebo poslat do války své děti“. ¹¹³ Za další důvod očekávaného „rychlého vystřízlivění“ uvedl, že podpora ruské společnosti pro druhou čečenskou válku není silně zakořeněná, ale je následkem „všudypřítomných mýtů a klamů, které byly vytvořeny, aby zmanipulovaly postoj

---

¹¹³ PAIN, Emil. Military Review

veřejnosti.“¹¹⁴ Jako druhou možnou variantu vývoje předpokládal „pomalou a bolestivou“ verzi, v níž by se Kremlu mohlo „podařit přenést v očích veřejnosti zodpovědnost za prohry na čečenské frontě na nepřátele (vnitřní i vnější). (...) Pokud dojde na tuto variantu, cenzura vzroste, stejně jako represe vůči opozičníkům. Jinými slovy, tato varianta se stane možnou pouze s návratem do dnů temného totalitarismu.“¹¹⁵ Pain v závěru dodal, že pravděpodobnější je však první varianta.

Z dnešního pohledu se zdá, že došlo k jakési kombinaci obou variant. Ruská veřejnost již od konce roku 2001 sice výraznou většinou upřednostňuje ukončení vojenských operací, ale zároveň tento názor nevyjadřuje nahlas, především ne ve volbách. Ty mají v demokratické společnosti udržovat zodpovědnost politického vedení vůči svým voličům. V opačném případě by jinak nebylo znovu zvoleno. Toto byl důvod, který v roce 1996 donutil ješitného Jelcina podřídit se hlasu veřejnosti a uzavřít příměří. Aby však tento základní princip demokratické společnosti mohl fungovat, veřejnost musí mít nezávislé informace. Tento předpoklad však byl v ruské společnosti zásadně omezen již během prvních let druhé čečenské války, kdy veřejnost promeškala příležitost se na obranu svých svobod postavit. Vývoj směrem k omezování demokracie, který od té doby v Rusku sledujeme, byl z podstatné části umožněn právě tímto faktem.

---

¹¹⁴ Ibid.

¹¹⁵ Ibid.

6. Použitá literatura

6.1 Primární zdroje:

Projevy:

Adress by President Vladimir Putin. 4.9.2004.

Dostupný z :

<http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2004/09/04/1958_type82912_76332.shtml>

[cit. 11.5.2009].

Presidential Address to the Federal Assembly of the Russian federation. 8.7.2000. Dostupný

z:

<http://www.kremlin.ru/eng/speeches/2000/07/08/0000_type70029type82912_70658.shtml>

[cit. 11.5.2009].

Rozhovory:

Media coverage of the Chechen War: Then and Now, *Chetvertaya Vlast*, 22.1.2000,

Záznam dostupný z:

<http://ics.leeds.ac.uk/papers/pmt/exhibits/708/Media_Coverage_of_the_Chechen_War_Then_and_Now.htm> [cit. 9.5.2009].

Rozhovor rádia BBC s Petrou Procházkovou, 27.12.2002, Česká redakce BBC, Záznam

dostupný z <http://www.bbc.co.uk/czech/interview/021227_prochazkova.shtml> [cit.

9.5.2009].

Sociologické průzkumy:

Obščestvennoje mnenije. VCIOM (Vsjerossijskij centr izučeniija obščestvennogo mnenija).

Dostupný z:

<<http://www.levada.ru>> [cit. 15.4.2009]

6.2 Sekundární literatura:

Monografie:

BAEV, Pavel K. *Russian energy policy and military power : Putin's quest for greatness.* New York : Routledge, 2008.

BACON, Edwin, RENZ, Bettina, COOPER, Julian. *Securitising Russia: The domestic politics of Putin.* Manchester and New York: Manchester University Press, 2006.

EVANGELISTA, Matthew. *The Chechen Wars. Will Russia Go The Way of The Soviet Union?* Washington, D. C.: Brookings Institution Press. 2002.

FELKAY, Andrew. *Yeltsin's Russia and the West*. Westport: Prager, 2002.

FELSHTINSKY, Yuri, LITVINENKO, Alexandr. *Blowing up Russia: Acts of terror, abductions, and contract killings organized by the Federal Security Service of the Russian Federation*. London: Gibson Square, 2004.

GILLIAN, Emma. *Defending Human Rights in Russia: Sergei Kovalyov 1969-2003*. London: Routledge, 2004

HAHN, Gordon M. *Russia's islamic threat*. New Haven, London: Yale University Press, 2007.

HUGHES, John. *Chechnya: From Nationalism to Jihad*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2007.

KAGARLITSKY, Boris. *Russia under Yeltsin and Putin*. London: Pluto Press, 2002.

KOLTSOVA, Olessia. *News media and power in Russia*. London, New York: Routledge, 2005.

POLITKOVSKÁ, Anna. *Ruský deník*. Brno: Jota. 2007.

RUSSELL, John. *Chechnya – Russia's 'War on Terror'*. London, New York: Routledge, 2007.

SAKWA, Richard. *Putin: Russia's choice*. London: Routledge, 2008.

SHEVTSOVA, Lilia. *Putin's Russia*. Washington, D. C.: Carnegie Endowment for International Peace. 2005.

SOULEIMANOV, Emil. *Konflikt v Čečensku*. Praha: Eulex Bohemia. 2007.

SZÁSZDI, Lajos F. *Russian civil-military relations and the origins of the second Chechen war*. Lanham: University Press of America, 2008.

TRENIN, Dmitrij, MALASHENKO, Aleksei V. *Russia's restless frontier: the Chechnya factor in post-Soviet Russia*. Washington, D. C.: Carnegie Endowment for International Peace. 2004.

Kapitoly ve sbornících:

BELIN, Laura. Political Bias and Self-Censorship in the Russian Media. In BROWN Archie. *Contemporary Russian Politics: A Reader*. Oxford: Oxford University Press, 2001, s. 323-342.

BELIN, Laura. Politics and the mass media under Putin. In ROSS, Cameron. *Russian politics under Putin*. Manchester, New York: Manchester University Press, 2004, s. 133-154.

BOWKER, Mike. Conflict in Chechnya. In ROSS, Cameron. *Russian politics under Putin*. Manchester, New York: Manchester University Press, 2004, s. 255-268.

BOWKER, Mike. Western Views of the Chechen Conflict. In SAKWA, Richard. *Chechnya From Past to Future*. London: Anthem Press, 2005, s. 223-238.

GAKAEV, Dzhabrail. Chechnya in Russia and Russia in Chechnya. In SAKWA, Richard. *Chechnya From Past to Future*. London: Anthem Press, 2005, s. 21-42.

CHERKASOV, Alexander, GRUSHKIN, Dmitri. The Chechen Wars and the Struggle for Human Rights. In SAKWA, Richard. *Chechnya From Past to Future*. London: Anthem Press, 2005, s. 131-156.

LIPMAN, Masha, McFAUL, Michael. Putin and the Media. In HERSPRING, Dale R. *Putin's Russia*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, s. 55-74.

PAIN, Emil. The Chechen War in the Context of Contemporary Russian Politics. In SAKWA, Richard. *Chechnya From Past to Future*. London: Anthem Press, 2005, s. 67-78.

RUSSELL, John. A War by Any Other Name: Chechnya, 11 September and the War Against Terrorism. In SAKWA, Richard. *Chechnya From Past to Future*. London: Anthem Press, 2005, s. 239-264.

RUTLAND, Peter. Putin and the Oligarchs. In HERSPRING, Dale R. *Putin's Russia*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, s. 161-184.

SHEARMAN, Peter, SUSSEX, Matthew. Globalisation, 'New Wars' and the War in Chechnya. In SAKWA, Richard. *Chechnya From Past to Future*. London: Anthem Press, 2005, s. 199-222.

SOLDNER, Makus. Political Capitalism and the Russian Media. In WHITE, Stephen. *Media, Culture and Society in Putin's Russia*. Basingstoke, New York: Palgrave, 2008.

THOMAS, Timothy L. Information Warfare in the Second (1999-Present) Chechen War: Motivator for Military Reform?. In *Russian Military Reform 1992-2002*. London: Frank Cast Publishers, 2003, s. 209-233.

WARE, Robert B. A Multitude of Evils: Mythology and Political Failure in Chechnya. In SAKWA, Richard. *Chechnya From Past to Future*. London: Anthem Press, 2005, s. 79-116.

Odborné články :

CORNELL, Svante E. The war against terrorism and the conflict in Chechnya: case for distinction. *The Fletcher Forum of World Affairs*, 2003, vol. 27, no. 2, s. 167-184.

GERBER, Theodore P. MENDELSON, Sarah E. Russian Public Opinion on Human

Rights and the War in Chechnya. *Post-Soviet Affairs*. 2002, vol. 18, no. 4, s. 271-305.

LANDSKOY, Miriam: Ka-Boom. The NIS Observed. *An Analytical Review*, 2000, vol. 5, no. 17.

O'LOUGHLIN, J. O'TUATHAIL G., KOLOSSOV, V: A 'Risky Westward Turn'? Putin's 9-11 Script and Ordinary Russians, *Europe-Asia Studies*. 2004, vol. 56, no.1, s. 3-34

PAIN, Emil. The Second Chechen War: The Information Component. *Military Review*. 2000, s. 59-69.

SIMON, Rick. Media, Myth and Reality in Russia's State-Managed Democracy. *Parliamentary Affairs*. 2004, vol. 57, no. 1, s. 169-184.

RIGI, Jakob. The war in Chechnya: the Chaotic Mode of Domination, Violence and Bare Life in the Post Soviet Context. *Critique of Anthropology*. 2007, vol. 27, no. 1, s. 37-62.

SIMONS, Greg. STROVSKY, Dmitry. Censorship in Contemporary Russian Journalism in the Age of War Against Terrorism: A Historical Perspective. *European Journal of Communication*, 2006, vol. 21, no. 20, s. 189-211.

SOLOMON, Jonathan. A tale of two oligarchs: the one with power (for now)... The NIS Observed. *An Analytical Review*, 2000, vol. 5, no. 6.

SOULEIMANOV, Emil, SVOBODA, Karel. Čečenská válka a ruská společnost. *Středoevropský politologický časopis*. 2006, vol. VIII, no 2-3, s. 136-165.

THOMAS, T. L.: Manipulating the Mass Consciousness: Russian and Chechen „Information War“ Tactics in the Second Chechen-Russian Conflict, *Foreign Military Studies Office, Fort Leavenworth, KS*. s. 112-129.

Dizertační a diplomové práce:

SOULEIMANOV, Emil. Rusko-čečenský konflikt. Disertační práce. Praha: FSV UK, 2005.

VYHNÁLEK, Tomáš. Moc a média Srovnání vývoje ruských médií za Jelcina a Putina. Diplomová práce. Praha: FSV UK, 2005.

Analýzy, komentáře, novinové články:

CASKIE, Susan. Russia: Babitsky Arrested In Dagestan . *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 27.2.2000. Dostupný z: <<http://www.rferl.org/content/article/1093389.html>> [cit. 13.4.2009].

COALSON, Robert. Babitsky's „Crime“ and Punishment, *Committee to Protect Journalists*. 28.2.2000. Dostupný z: <<http://cpj.org/reports/2000/02/main.php>> [cit. 13.4.2009].

FEIFER, Gregory. Russia: Moscow Media Boss Fired From Post Amid Accusations Of Kremlin Control. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 20.1.2003. Dostupný z: <<http://www.rferl.org/content/article/1101954.html>> [cit. 15.4.2009].

HOFFMAN, David. War Reports Limited on Russian TV. *Washington Post Foreign Service*. 10.10.1999. Dostupný z: <<http://128.100.171.10/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=81&mode=thread&order=0&thold=0>> [cit. 13.4.2009].

KAGARLITSKY, Boris. Propaganda Gives Military Pyrrhic Victory in Chechnya. *The Moscow Times*. 22.3.2000. Dostupný z: <<http://128.100.171.10/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=85&mode=thread&order=0&thold=0>> [cit. 10.4.2009].

KOVALEV, Vladimir. Even “controlled democracy” in Russia’s media industry is too much for the Kremlin. *Transitions Online*. 19.3.2003. Dostupný z: <http://www.tol.cz/look/TOL/printf.tpl?IdLanguage=1&IdPublication=4&NrIssue=43&NrSection=17&NrArticle=8899&ST1=body&ST_T1=column&ST_AS1=1&ST_max=1> [cit. 10.4.2009].

LAMBROSCHINI, Sophie. Russia: Politicians React With Silence, Dismay To Babitsky. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 4.2.2000. Dostupný z : <<http://www.rferl.org/content/article/1093224.html>> [cit. 11.5.2009].

LAMBROSCHINI, Sophie. Russia Caucasus: Russians Continue To Give Conflicting Information On Babitsky. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 24.2.2000. Dostupný z : <<http://www.rferl.org/content/article/1093366.html>> [cit. 10.5.2009].

MAKSAKOV, Ilya. Russian journalists in the second war in Chechnya. *Prague Watchdog*. 12.9.2002. Dostupný z: <<http://www.watchdog.cz/index.php?show=000000-000003-000002-000016&lang=1>> [cit. 10.5.2009].

MULVEY, Stephen. Media swings against military. *BBC*. 11.1.2000. Dostupný z : < <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/599516.stm> > [cit. 6.5.2009].

NAEGELE, Jolyon. Russia: Missing Radio Liberty Reporter Feared Detained. *Radio Free Europe/Radio Liberty*. 31.1.2000. Dostupný z : <<http://www.rferl.org/content/article/1093401.html>> [cit. 13.5.2009].

RICHTER, Andrei. Post-Soviet Perspective on Censorship and Freedom of the Media. *UNESCO Office Moscow, 2007*. Dostupný z <<http://unesdoc.unesco.org/images/0015/001537/153744e.pdf>> [cit. 13.5.2009].

VERCHOVSKIJ, Alexandr. Nebezpečný zákon o extremismu. *Infoservis.net Společnosti člověk v tísni*. 6.8.2002. Dostupný z : < <http://www.infoservis.net/art.php?id=1028635781> > [cit. 9.5.2009].

Do journalists have the right to work in Chechnya without accreditation?. *Moscow Media Law and Policy Center*, březen 2000, Dostupný z: <http://www.medialaw.ru/e_pages/publications/comment.htm> [cit. 9.5.2009].

OSCE-ODIHR Final Report on the presidential election in the Russian Federation, 26.3. 2000. Dostupný z: http://www.osce.org/documents/odihr/2000/05/1449_en.pdf [cit. 9.5.2009].

OSCE Media Representative issues report on the media coverage of the Beslan tragedy: Acces to information and journalists' working conditions. Dostupný z: <http://www.osce.org/documents/rfm/2004/09/3586_en.pdf> [cit. 9.5.2009].

Resumé

Ruská společnost podporovala druhou čečenskou válku od jejího samého začátku, což byl v porovnání s první čečenskou válkou překvapivý vývoj. Základem přirozené podpory společnosti byl šok způsobený invází wahhábitů do Dagestánu a následné výbuchy obytných domů v ruských městech; z obou útoků byli obviněni „čečenští teroristé“. Tyto události otočili ruskou veřejnost i média proti Čečencům, klíčovou roli však v dalším vzrůstu podpory veřejnosti sehrála kremelská informační politika. Strategie této politiky byly zaměřeny na vydávání oficiálních informací o vojenských operacích, omezování možností žurnalistů sbírat alternativní informace na bojišti a zásahy proti těm, kteří se pokoušeli tuto politiku obejít. Druhou částí kremelské strategie bylo omezení nezávislých médií na celostátní úrovni. Tato politika hrála klíčovou roli v dalším vývoji postojů veřejnosti ke konfliktu i k dalším politickým otázkám, čímž výrazně přispěla k omezení demokracie v Rusku.

Summary

From the very beginning on The Second Chechen War, there was a surprisingly high popular support. This was a result of a huge shock which Russian society experienced following the Wahhabists attack on Dagestan and subsequent series of apartment bombings in Russian cities, both blamed on “Chechen terrorists”. Although these events stirred the popular support for a revenge, Kremlin’s new information policy played a major role in bolstering this support. These governmental strategies were focused on issuing official information, limiting the possibilities of journalists to collect information independently in battle zones and persecution of journalists challenging these official policies. Second part of Kremlin’s strategy was focused on persecution of influential Russian independent media outlets. That further enhanced a development of a self-censorship. Consequently, vast majority of Russian population did not have access to independent information about the Chechen conflict and sustained their support for the conflict. Within two and half years time the Second Chechen War became a protracted conflict and a public opinion turned in favour of a peace negotiations. However this issue was not perceived as very important to majority of Russians anymore and therefore, they did not held the government responsible. This development implied further consequences for development of democracy in Russia.